

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра Філології

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота
ОСОБЛИВОСТІ АТМОСФЕРИ ТА АНАЛІЗ СВІТУ ТРИЛОГІЇ Д. Р.
ТОЛКІНА "ВОЛОДАР ПЕРСНІВ"
Контроль Ференц Ференцович

Студента IV-го курсу

Освітня програма: 014 Середня освіта (Мова і література угорська)

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Тема затверджена Вченою радою ЗУІ

Протокол № 2 / 31 березня 2022 року

Науковий керівник:

Маді Габрієлла Яношівна
старший викладач

Завідувач кафедрою:

Берегсасі Аніко Ференцівна
доктор габлітований, професор

Робота захищена на оцінку _____, «__» _____ 2022 року

Протокол № _____ / 2022

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II

Кафедра Філології

Кваліфікаційна робота
ОСОБЛИВОСТІ АТМОСФЕРИ ТА АНАЛІЗ СВІТУ ТРИЛОГІЇ Д. Р.
ТОЛКІНА "ВОЛОДАР ПЕРСНІВ"

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Виконав: студента IV-го курсу

Контрош Ференц Ференцович

Освітня програма: 014 Середня освіта (Мова і література угорська)

Науковий керівник: **Маді Габрієлла Яношівна**
старший викладач

Рецензент: **Берегсасі Аніко Ференцівна**
доктор габлітований, професор

Берегове
2022

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Filológia Tanszék

**J.R.R. TOLKIEN GYŰRŰK URA TRILÓGIÁJA HÁTTÉRVILÁGÁNAK
ELEMZÉSE, A TÖRTÉNETET MŰKÖDTETŐ ATMOSZFÉRA
SAJÁTOSSÁGAI**

Szakdolgozat

Képzési szint: alapképzés

Készítette: Kontros Ferenc

IV. évfolyamos hallgató

Képzési program: 014 Középfokú oktatás (Magyar nyelv és irodalom)

Témavezető: Mádi Gabriella

Adjunktus

Recenzens: Beregszászi Anikó

Tanszékvezető professzor

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
I. Глава: Володар перснів. Огляд історії літератури того періоду.....	8
1.1. Огляд історії літератури того періоду	8
1.1.1. Перша Світова Війна та перші роки після неї	8
1.1.2. Період між двома світовими війнами	10
1.1.3. Друга Світова Війна та період до кінця 50-х років	12
1.2. Про фантастичну літературу.....	14
1.3. Володар перснів.....	17
II. Глава: Аналіз фонового світу	20
2.1. Життя, особистість, світогляд письменника.....	21
2.2. Теологія. Християнські риси на лаштунках фонового світу.. ..	24
2.3. Основні міфологічні поняття та відносини	30
2.4. Історичні зв'язки.....	35
III. Глава: Аналіз атмосфери оповідання	42
3.1. <i>Про хоббітів</i> - аналоги з життя автора	43
3.2. <i>Лікарня</i> - християнський тон.....	47
3.3. <i>Подорож у темряві і Міст Хазад-Дум</i> - міфологічна і містична атмосфера	50
3.4. <i>Дорога рогіри і битва на Пеленнорському полі</i> - історичні явища	54
РЕЗЮМЕ НА УГОРСЬКІЙ МОВІ	58
РЕЗЮМЕ	60
ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРИ	61
ДОДАТКИ	65

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS.....	6
I. FEJEZET: A Gyűrűk Uráról. Irodalomtörténeti áttekintés.....	8
1.1. Irodalomtörténeti áttekintés.....	8
1.1.1. Az első világháború és az azt követő első évek	8
1.1.2. A két világháború közötti időszak	10
1.1.3. A második világháború és az azt követő időszak az 50-es évek végéig.....	12
1.2. Fantasy - a fantasy, a háttérvilág és az atmoszféra kapcsolata egymással	14
1.3. A Gyűrűk Ura	17
II. FEJEZET: A háttérvilág elemzése	20
2.1. Az író élete, személyisége, világnézete.....	21
2.2. Teológiai alapkoncepciók. Keresztény vonások a háttérvilágban.....	24
2.3. Mitológiai alapkoncepciók és kapcsolatok.....	30
2.4. Történelmi kapcsolatok	35
III. FEJEZET: A történetmesélés atmoszférájának elemzése.....	42
3.1. <i>A hobbitokról</i> - a személyes kapocs	43
3.2. <i>Az ispotály</i> - a keresztény tónus	47
3.3. <i>Utazás a sötétben</i> és <i>Khazad-Dúm hídja</i> - a mitológiai és misztikus hangulat	50
3.4. <i>A rohírók útja</i> és <i>A csata Pelennor mezején</i> - történelmi jelenségek	54
ÖSSZEGZÉS.....	58
ÖSSZEGZÉS (UKRÁNUL).....	60
FELHASZNÁLT FORRÁSOK	61
MELLÉKLETEK	65

BEVEZETÉS

A szakdolgozat témája J.R.R. Tolkien Gyűrűk Ura trilógia háttérvilágának elemzése, a történetet működtető atmoszféra sajátosságai. A témaválasztás több tényező is indokolta:

Egyrészt szakmai kíváncsiság is vezérelt, merthogy előző kutatásaim során, amikor is a regény és a valós történelem közti kapcsolatot, illetve a teológiai és mitológiai alapkoncepciókat vizsgáltam, felmerült bennem az a kérdés, hogy a szerző mindezt miképpen építette be és használta fel a javára a történet meséléshez. Egy-egy ilyen regény mögött általában egy igen komplex kitalált világ húzódik, aminek a felfedezése sokszor több izgalmat rejt, mint maga a regény története.

A témaválasztásomat az is indokolja még, hogy a Gyűrűk Ura a kedvenc fantasy regénytrilógiám. A trilógia iránti érdeklődésem azzal kezdődött, hogy még gyerekkoromban megnéztem Peter Jackson megfilmesített verzióját és már akkor lenyűgözött. Ez az évek múlásával tovább fokozódott, a könyveket is elolvastam, amivel még jobban beleszerettem Tolkien világába.

Mindemellett, mint az, aki hasonlóan fantasy történetet próbál írni és igyekszik minél részletgazdagabb és hangulatosabb háttérvilágot létrehozni, azt gondolom, hogy sokat tanulhatok Tolkientől. Sőt, úgy hiszem, hogy a kutatásom másoknak is segítséget vagy új perspektívát adhat, akik hasonlóan fantasy témában akarnak alkotni, vagy legalábbis az atmoszférateremtés különböző módjait tanulmányozzák. Emiatt a munka elsősorban írói és alkotói, de ezzel párhuzamosan olvasói szemszögből is közelítette meg a kérdést: hogyan teremt atmoszférát Tolkien a háttérvilágának a segítségével?

Az szakdolgozat tárgya A Gyűrűk Ura háttérvilága és a történetet működtető atmoszféra sajátosságai. Ilyen például a háttérvilág sajátosságai a regényben, a használt hangulatteremtő eszközök, a háttérvilág felhasználása az atmoszférateremtéshez.

A munka célja a Gyűrűk Ura háttérvilágának elemzése, a történetet működtető atmoszférája sajátosságainak feltárása, illetve utóbbi kettő közötti kapcsolatának a meghatározása. Mindez annak érdekében, hogy betekintést nyerjünk a regény struktúrájába, Tolkien világnézetébe és történetmesélésébe, illetve a hasonlóan fantasztikus akaró írók számára segítségünk.

A munka első fejezetében elsősorban egy rövid történeti és irodalmi áttekintés szerepel a korról. Bemutatásra kerül az, hogy a szerző korában milyen eszmék voltak a jellemzők a társadalomban és az irodalomban, milyen hatások érhatték őt, továbbá a fantasy zsáner és a vizsgált mű is bemutatásra kerül röviden.

A második fejezetben található a háttérvilág elemzése. Itt négy szemszögből (életrajzi, keresztényi, mitológiai és történelmi) vizsgáljuk meg a regény mögött meghúzódó háttérvilágot, hogy képet kapjunk annak jellegzetességeiről, érzetéről.

A harmadik fejezetében magáról a történet atmoszférájáról, annak sajátosságairól van szó. Itt példákon keresztül kerül elemzésre Tolkien történetmesélése, hangulatteremtése és a háttérvilág felhasználása mindkettőnél.

Az szakdolgozat első fejezetét szakirodalmi áttekintés módszerével kutattam fel. Ehhez elsősorban történelmi és irodalomtörténeti szakirodalmakat használtam fel. A második fejezetben szakirodalmi áttekintést és az elemzés módszerét használtam fel. Itt felhasználtam a témával kapcsolatos tolkieni tanulmányokat, a szerző visszaemlékezéseit, életrajzát, illetve a Magyar Tolkien Társaság weboldalán gyűjtött információit és tanulmányait. A harmadik fejezetben legfőképpen az elemzés módszerét alkalmaztam. Itt a regényt, valamint Tolkien többi, a kitalált világához kapcsolódó műveket (A hobbit, Szilmarilok, Középfölde formálása) elemeztem.

A kutatás során a következő kérdésekre kerestem választ:

- Mik a Gyűrűk Ura háttérvilágának a sajátosságai?
- Honnan vehetett inspirációt vagy konkrét elemeket a világépítés során Tolkien?
- Hogyan használja fel Tolkien a háttérvilágát a történetmeséléshez és hangulatteremtéshez?

Az szakdolgozat szerkezetileg a következő elemekből áll: bevezetés, három fejezet, összefoglaló.

I. A GYŰRŰK URÁRÓL. IRODALOMTÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

Még mielőtt neki esnénk a Gyűrűk Ura háttérvilágának az elemzésébe és atmoszférájának megértésébe, előtte érdemes egy eszme- és irodalomtörténeti, illetve a regény zsáneréről és magáról az alkotásról végzünk egy áttekintést. Erre azért van szükség, hogy el tudjuk helyezni a regényt térben és időben, továbbá megértsük milyen kornak az úgymond gyermekeként, milyen zsánernek a képviselőjeként (és igazából előfutáraként) lett megalkotva.

1.1. Irodalomtörténeti áttekintés

Az eszmetörténet szerint minden egyes történelmi korszaknak megvolt a saját szellemisége, saját eszmei világa. Ez a szellemiség a kor emberét körbejárta és formálta. Az alkotók gondolkodásukban és művészetükben mindezt tovább vitték, változtatva, csavarva saját meglátásuk szerint - vagy éppen teljesen szembe mentek vele. Ez alól az irodalom sem kivétel. Az irodalmi eszmetörténet főképpen azt vizsgálja, hogy az irodalomra milyen hatást gyakorolnak a vallás, az erkölcsök, a törvények, és az irodalom a vallásra, az erkölcsökre, illetve a törvényekre (Babarczy 1994: 62.). E gondolat mentén vizsgálom meg azt, hogy milyen kornak és eseményeknek a „gyermekeként” született meg Tolkien *Gyűrűk Ura* trilógiája. Ehhez azonban a kor nagyobb eseményeit, azoknak a hatásait, továbbá az akkori irodalmi színteret kell, hogy áttekintsük: az első világháborútól az 50-es évek végéig.

1.1.1. Az első világháború és az azt követő első évek

1914 nyarán elkezdődött a háború, a *Nagy Háború*, amit minden oldal gyorsnak, pár hetesnek és mindent eldöntőnek álmodott meg. De az álomból nagyon hamar rémálom lett. A gyors, hat hetes háborúból négyéves lett, mely alatt 15-20 millió ember halt meg, a világ öt kontinensén és lényegében egy új világrendet született meg. A *Senki Földjén* több generáció veszett el a harcban (Galántai 1988: 16). Az első világháborút a 20. század első nagy katasztrófájaként tartják számon. A modern háborúk elsője volt ez, új fegyverekkel és új stratégiákkal, melyek nem csak a harcok menetét, de a katonákat és a háborúról gondolt képet is megváltoztatták.

Mindez, az állások nyomora és háborúja nyomott hagyott nem csak a térképeken, hanem az embereken is. A front a katonák fizikai és lelki állapotát megterhelte vagy elpusztította. Ez a dehumanizációs hatás, az erőszak, a terror, a brutalitás és a kiszolgáltatottság tapasztalata súlyos stresszt, lelki megbetegedéseket és traumákat okozhatott még azoknál a katonáknál is, akik közvetlenül nem kerültek életveszélybe, de tanúi voltak bajtársaik vagy ellenfeleik szenvedésének, halálának. (Sándor András 2015: 2.) Az embertelen körülmények közepette kezdtek el alkotni a katonák. Festéssel, írással-költéssel, zeneszerzéssel próbálták megörökíteni tapasztalataikat, feldolgozni az átélteket, üzeni az otthoniaknak, vagy legalábbis elszakadni egy kis időre front világtól egy másikba. A háborút megelőző, „*Boldog Békeidők*”, sokszor idealista, hazafias és életvidám képét felváltotta a komorság, a tanácstalanság és a pesszimizmus. Érezhető az eltávolodás, valami magasnak és szépnek a vége, mely kiábrándító és rémisztő volt. Erich Maria Remarque, német pacifista és antifasiszta író, a *Nyugaton a helyzet változatlan* című nagysikerű regény írója, aki fiatalként harcolt a *Nagy Háborúban*, így összegzi ő és társai szenvedéseit és kiábrándultságát:

„[...] – a háború alkalmatlanná tett bennünket mindenre. [...] Mi már nem vagyunk ifjúság. Nem akarjuk többé megostromolni a világot. Menekülők vagyunk. Menekülünk önmagunk elől. Az életünk elől. Tizennyolc esztendősek voltunk, s kezdtük szeretni a világot és az életet; és lövöldöznünk kellett rá. Az első becsapódó gránátok a szívünket találta el. El vagyunk zárva a tevékenységtől, a törekvéstől, a haladástól. Nem hiszünk többé benne; csak a háborúban hiszünk.”
(Erich Maria Remarque 1929: 65-66.)

Irodalomtörténetileg, a konfliktus első évére jellemzőek voltak az idealista, a hazafias alkotások: mindenkit elöntött a háborús láz, a tömegek ujjongtak és ünnepeltek, illetve ezrével jelentkeztek önkéntesnek a háborúba. De ez nem tartott sokáig, már az első csatákban megmutatta a háború az igazi kegyetlen arcát. És minthogy Carolyn RC Wilson is írja (Carolyn RC Wilson 2006: 3.), azok, akik 1914-ben beléptek katonának, csak kevesen éltek meg a háború végét. Legtöbbjük a magukkal vitték az idealizmusukat a másvilágra. Velük együtt lényegében egy irodalmi fejlődés tört meg.

A hazafias eszméket kilátástalanság, depresszió és irónia váltotta fel. Ezt lehet mondani az első világháború irodalom második szakaszának, ami egészen a háború végéig tartott. Az alkotások témája általában a mindennapi élet az állásokon és a gondolatok az egész konfliktusról, annak a

feleslegességéről és nyomorairól, valamint az erőteljes honvágyról. Az angol irodalom számára Isaac Rosenberget, Siegfried Sassont, Wilfred Owen és Robert Graves munkái a kiemelkedők. Ők katonaként éltek át a háborút és főképpen versek formájában örökítették meg élményeiket. Levelek formájában is születtek írások, legtöbbször a szerettekhez címezve, amiket a kormányok erős cenzúra alá vetettek.

A harmadik szakasz az a háború végeztével kezdődött és körülbelül az a 20-as évek végéig tartott. Fő témája a világháború és annak következménye. A háború ott hagyta a bélyegét a katonákon: fizikálisan vagy éppen lelkiileg. De sokan nem is tértek haza. Sorra jelentek meg az elhunytak versei és egyéb művei, ahogy a túlélők háborúellenes alkotásai, melyek bemutatják a szörnyűségeket általában azzal a központi gondolattal, hogy milyen pusztításra képes az ember a semmiért. A versek mellett már regények is megjelentek, melyek közül talán a leghíresebb és legjelentősebb a korábban idézett Erich Maria Remarque-tól az 1929-es *Nyugaton a helyzet változatlan*. Regényében Erich bemutatja, hogy az iskolapadból a frontra kerülők hogyan is élik át a háború *igazi* mivoltát. Őszintén és szívszorítóan írja, hogy az első világháború hogyan pusztított el egy nemzedéket, még ha azok a *kézigránát robbanását túléltek is*. (Erich Maria Remarque 1929: 65-66.)

1.1.2. A két világháború közötti időszak

A világháborút háborút lezáró békék egy új világrendet hoztak el. Azonban a békeszerződésekben megírtakkal több ország nem volt elégedett – különösen a vesztes országok, így a továbbra sem volt béke a világban. És alig tíz éven belül, 1929. október 24-én, „*fekete csütörtökön*” kitört a nagy gazdasági világválság, amit az egész világ megérezett. Elégedetlenség, éhség és felkelések vagy sztrájkok ütötték fel fejüket. A két világháború közötti időszak a lakosság számára – különösen a világháborút elvesztők számára – nehézségekkel teli volt. E kilátástalanság közepette kerültek hatalomra a szélsőjobb- és baloldali ideológiák, mint a fasiszmus, nemzetszocializmus és a kommunizmus a 20-as és 30-as években. Az új irányzatok vezetői népüknek egy dicsőséges múlthoz méltó jövőt (mint például a Római Birodalom az olaszoknak) vagy egy teljesen új és szebb jövőt (szocializmus utópiája a szovjeteknek) ígértek. Az évtizedek alatt az első világháború szörnyűségei és lelki hatásai gyűlöletet és utálatot szültek, melyeket e vezetők és ideológiák meglövegoltak. Ahogy John Keegan fogalmazta:

„[...] az első világháború, amellet, hogy tízmillió ember életét vette el, gyötrelmek áradatát zúdította további milliók érzelmi életére, elpusztította az európai kontinens jóindulatú és optimista kultúráját, és amikor végül négy évvel később elhallgattak az ágyúk, a politikai gyűlölködés és a fajgyűlölet mélyreható örökségét hagyta maga után.” (John Keegan 2010: 5.)

Ezt a korszakot instabilitás, félelem és gyűlölet hatotta át, melyet a kor művészeinek alkotásaiban is láthatunk. A futurizmus jövőképei, a szürrealizmus abszurd világa, az absztrakt színeinek és alakjainak rendszere, az expresszionizmus dús érzelemvilága és még sok más irányzat és forma, mint a filmművészet, ezekben mindben megtalálhatók a környezettel szemben táplált félelem, elidegenedés és aggodás jelei. Ezekhez még társult a politika és az ideológia, melyeknek egyes országokban nagy beleszólása volt abba, hogy mi az érték és mi nem, ahogyan abba is beleszólt a hatalom, mi jelenhetett meg és mi nem.

Az előbb leírtak természetesen a kor világirodalmára is jellemzők voltak. A két háború közötti irodalom változatos volt. A modernizmus további próbálkozásaitól az újfajta történelemdokumentálási formákon át, a propaganda műveken, a fikciókon, drámákon és verseken át alapvetően minden forma jelen volt ekkor. Ugyancsak jelentős volt az egyszerre népszerűvé váló filmek hatása, melyek befolyással voltak az irodalmi művek dialógusaira, stílusára és szerkezetére. Gyakori témaköre a műveknek az első világháború következménye, a kor kisebb és nagyobb problémái és egyfajta filozofálás a jövőről, az államok és emberiség jövőjéről. Ezeknek a célközönsége a tömeg, a nagyközönség volt, így az irodalom már a legszélesebb körökben is elterjedhetett. (Encyclopaedia Britannica, Hugh Alistair Davies 2020)

Mindezek nyomán az évtized folyamán egy új írói, de igazából művészeti generáció született meg. E nemzedék céljával tűzte ki az osztálykülönbség, az elnyomás elleni harcot, a világ megváltását. Ők gyakran egy új és szép világot hirdettek, melynek elérésére érdekében a világot meg kellett szabadítani az ellenségtől, például burzsoáziától és az elnyomóktól, azoktól, kik gazdagok, nem dolgoznak és nem éheznek, míg a nép szegény, dolgozik és éhezik. Ezt az akkori politikai erők ki is használták és fegyverévé kovácsolták. A 30-as évektől, de már a 20-as évektől is látszik, hogy az irodalmi alkotások a politika egyik fő eszközévé váltak, mellyel ideológiájukat eljuttatták a néphez. A politikusok könyvben megjelentethették politikájukat, amint tette azt Adolf Hitler *Mein Kampf* (1925) című könyvében. A Szovjetunió idején pedig mondhatni parancsra íródtak a szocreál művek (György-Turai 1992), melyek a szocialista ideológiát vagy éppen magát

Sztálint magasztalták. Ilyenek voltak például Pavlo Ticsina versei, melyek közül egy éneket magának a pártfőtitkárnak írt, *Ének Sztálinról* címmel. (Pavlo Ticsina 1941: 7.) Mindez egészen odáig fajult, hogy a hatalom döntötte el, mi jelenhetett meg és mi nem – mi való a polgárnak és mi nem. A Harmadik Birodalom a zsidó és kommunista műveket betiltotta és elpusztította. A Szovjetunióban „kulturális forradalom” zajlott, ahol csak az állam által jóváhagyott művek (azaz szocreál) jelenhettek meg. Az angolok pedig a szocialista-marxista műveket tiltották be.

1.1.3. A második világháború és az azt követő időszak az 50-es évek végéig

A második világháború minden tekintetben sokkal nagyobb és így pusztítóbb volt, mint az első. A haditechnika tovább fejlődött, a seregek mérete nagyobb lett és a harcok hatalmasabb térben vívódtak. Milliók veszttek oda a fegyvereknek tüze által - kétszer annyian, mint az előzőn. És ehhez csatlakozott az ideológia is, mely alapján különböző népeket származásuk miatt vagy akár vallásuk miatt üldöztek és irtottak ki. Az irodalom az állam és így a politika szolgálatába lépett, melyet fel is használtak a vezetők katonáik vagy a lakosság irányításában. Rádiókban és újságokban írásaikkal buzdították a népet a harcra és a kitartásra. Ilyen volt például C. S. Lewis 1940. augusztus 17-én sugárzott esszéje, a *Lovagiasság fontosságáról*. Az RAF (Royal Air Force - Brit Királyi Légierő) pilótáinak írta, melyben a történelemben filozofálva gondolkodik jóról és rosszról, lovagiasságról és gonoszyságról, a kötelesség teljesítésére és a katonáskodásra buzdít. (C. S. Lewis Doodle 1940: The Necessity of Chivalry)

A második világháború kitörése, csak úgy, mint az elsőé, egy intellektuális és kreatív érának a végét jelentette. Az írók-költők szétszóródtak a háború keltette viharban. A háborús helyzet miatt a papír adagolását és gyártását is szabályozták, mely intézkedés hatással volt az újságok, lapok és könyvek megjelenésére. Ezért a vers és az elbeszélés lett a legkedveltebb irodalmi megnyilvánulás, főleg a katonáknak (Encyclopaedia Britannica, Hugh Alistair Davies 2020.). Új formák vagy irányzatok nem születtek, ahogy új és formabontó írók sem.

1945 után ismételten egy új világrend született: a győztes szövetségeseké. Az USA, Anglia, Franciaország és a Szovjetunió szövetsége rajzolta meg az új határokat. De a szövetség már a háború során is törékeny volt, így annak befejeztével lényegében szét is esett. Nem sokkal ezután két blokk, két egymással rivalizáló tábor alakult így ki: az USA által vezetett Atlanti államok

szövetsége; és a Szovjetunió által vezetett szocialista blokk. A 40-es évek végétől megkezdődött a hidegháború a két oldal között, melyek a saját „kis világukban” fejlődtek tovább a maguk útján.

Az új, hidegháborús világrendet két dolog határozta meg: az ideológia és az atombomba. Ideológia téren, a két oldal közötti éles ellentét–, egymást főellenségként kezelték. Ezért a blokkok vezetői, az USA és a Szovjetunió, saját ideológiájukat próbálták terjeszteni és megvédeni. Az atombomba terén pedig az új „csodafegyver” teljesen megváltoztatta a politikát és hadviselést, elhozva az emberiség teljes elpusztítását is, ami az akkori köztudat elszakíthatatlan részévé vált (Michalski 1972: 58.).

A második világháborút követő irodalomnak több főbb befolyásoló tényezője és egyben témája volt: a nagy vérontás és pusztítás, az új technológiák, az új világrend és a totalitárius rendszerek tapasztalatai. Az emberiség átesett történelme legnagyobb háborúján (megint), eddig még nem tapasztalt brutalitásokon, helyzeteken és vívmányokon. Ez azt eredményezhette, hogy az ember sok esetben megkérdőjelezhette helyét, látottjait, múltját, jelenét és jövőjét. Az irodalmon belül új irányzatok, stílusok és zsánerek jöttek létre.

Az irodalom úgymond „konzervatív” része elkezdett a valláshoz közeledni. A háború szörnyűségei sokkolták az embert, így az a hitéhez fordult: támaszért vagy válaszért. Írói körben ez a közeledés igazán jellemző volt azokra, akik már a háború előtt elhelyezkedtek, vagyis az úgymond „öreg” nemzedékre. Ilyen volt például W.H. Auden, aki a marxizmus politikájából áttért a kereszténység értékeihez. Ugyancsak a keresztény értékek és hiedelmek jellemezték T.S. Eliot és Christopher Fry verseit. Graham Greene folytatta a 30-as években elkezdett tanulmányait a morálról és a pszichológiáról, de a háború utáni műveiben római katolikus értékek is befonódtak, mint például a *Szakításban* (1951). De C. S. Lewis író is újra elkezdte ápolni katolikus hitét, sőt több szempontból laikus teológus is lett.

Az irodalom másik nagy része új utakon, eddig még nem járt vagy nem ismert helyekre vezette el olvasóit. Az 50-es évektől a fikció egyre népszerűbb műfaj lett. Ezek regények vagy novellák kitalált történeteikkel, karaktereikkel, olyakor fiktív helyszíneikkel és történéseikkel a kor vagy a múlt társadalmát, eseményeit kritizáltak és valamilyen nagy, világraszóló üzenetet hordoztak. Ilyen például William Golding *A legyek Ura* (1954) című korszakos műve, mely egy szigeten rekedt iskoláscsoportról szól a háború idején. A regény bemutatja, hogy hogyan is lett az ártatlan iskolások társaságából a totalitarizmus „minitársadalma”, szimbolizálva az emberben

meghúzódo gonoszsgot és a fasizmusra való hajlamot. Az ő szavaival élve „[...] az ember úgy hozza létre a gonoszt, mint a mész a mézet.” (Peter Kemp 2020: Literature after World War II)

A fikciónak több alfaja lett és vált népszerűvé az 50-es években, amik sok esetben teljesen elszakadt a „jelen” világtól és idejétől. Az egyik ilyen például a sci-fi, ahol a tudomány segítségével mutatták be az elképzelt jövőt. E művek a szórakoztatás mellett tudománynépszerűsítőek voltak. A hidegháború jellege és annak a nukleáris háborús vonása megmozgatta a sci-fi írókat, merthogy az évszázad végéig töretlen népszerűségnek örvendtek e művek és sok mára klasszikusnak számító mű is megjelent. A népszerűségnek még az is segített, hogy az 50-es évektől kezdődött el a nemzetközi úrverseny is. A műfaj kiemelkedő képviselője volt Isaac Asimov orosz származású biokémikus, aki ekkor kezdi meg a *Robot*, a *Galaktikus Birodalom* és az *Alapítvány* novella és regény-sorozatot. (Peter Kemp 2020: Literature after World War II)

A sci-fi művek mellett ugyancsak népszerűek voltak a disztópikus jövőképet bemutató regények. Ezek általában a távoli jövőben játszódnak, bemutatva egy kitalált, torz, negatív világot, mely az utópia ellentéte - az ekkor szélsőséges ideológiák által elképzelt utópiák ellentéte. Itt a kitalált társadalmat többnyire a második világháború fasiszta vagy kommunista ideológiájáról vagy a hidegháborúról mintázták. A cenzúra és az egyén elnyomás visszatérő elem, ahogy a disztópia világában rejlő üzenet is. Ilyen művek például George Orwell *1984*-e (1949), Ray Bradbury *Fahrenheit 451*-e (1953) és Robert A. Heinlein *Csillagközi inváziója* (1959).

És természetesen ott volt a fantasy is, a fiktív irodalom egyik, ma is nagy népszerűségnek örvendő ága.

1.2. Fantasy - a fantasy, a háttérvilág és az atmoszféra kapcsolata egymással

A kitalált történetek másik nagy ága nem a jövőhöz, hanem a történelmi múlthoz, a mitológiához és részben a valláshoz nyúlt vissza. Ez a fantasy. A *fantasy* angol szó, jelentése: képzelet. Az ide tartozó alkotások általában a történelem előtti időkben játszódnak és fantasztikus lényeket (mint például sárkányokat, óriásokat), helyszíneket vonultatnak fel. Nem létező birodalmakat, királyságokat, földrészeket, hozzájuk rajzolt térképekkel és létrehozott nyelvekkel; középkorias világot mágiával és csodával, királyokat, hercegeket, lovagokat, varázslókat, barbárokat

vonultatnak fel. Ezek mind-mind, vagy hasonló formában már megtalálhatóak az akkori fantasy művekben, emiatt pedig napjaink legtöbb emberében is van még csekély elképzelés a zsánerről.

A zsáner nem mellesleg öreg, sőt úgy is fogalmazhatunk, hogy az egyik legrégebbi, ha belevonjuk az ősemberek barlangrajzaiból következtethető történeteit vagy akár az ókori egyiptomi, mezopotámiai, görög mitológiákat is. Már feltehetően az őskor embere is kitalált történeteket ugyancsak fiktív emberekkel és sokszor törzsüknek a szent állataival, főképpen törzsi szertartáshoz - de ez legjobban az ókori vallásokban és mitológiájukban épült ki, ahol különböző teremtéstörténetek és istenek jelentek meg, számtalan hőssel, lényel és történettel. Ezek akkoriban az élet szerves részét képezték, ami idővel, különösen a 20. és 21. századra, a szekularizáció miatt a háttérbe szorultak. Így például az akkori skandináv mitológiák mára a mindennap emberének úgy jelennek meg, mint régi kitalált történetek. (Peter Kemp 2020: Literature after World War II)

A korai fantasy történetek nagyon hasonlóak: vannak a hősök, akiknek az a feladata, hogy megmentse a gonosz erőktől a világot, az országot; vagy éppen főhőseink küldetéseket teljesítenek, aminek során vadregényes tájakon, varázslatos népekkel, élőlényekkel és helyeken találkoznak; ugyancsak gyakori toposz a fiatal hős felnövése, férfivá, ezáltal jó királlyá, lovaggá válásának története. Ezek mind-mind olyan történetek, amikkel akár gyerekként találkozhattak az olvasók, kezdve az ógörög Iliáson, Odüsszeián, át a viking sagakon, a lovagi regényeken, akár a népmeséken át és mindmáig igazából szórakoztatóak és tanulságosak.

De miért éppen a múltba visz el minket a fantasy? Mármint, miért örvendtek olyan nagy sikernek az 50-es évek olvasó közönségénél, úgy, hogy napjainkra is töretlenül az egyik legnépszerűbb zsáner? Ez a kérdés azért is érdekes, mert ha megnézzük, akkor a fikció további nagy és népszerű alzsánerei a jelenbe vagy a jövőbe repítenek el minket: a sci-fi az érdekes, a tudományokon alapuló jövőbe; a disztópikus regények egy sötét jövőbeli társadalomba; vagy éppen a jelenbe, egy olyan történetet elmesélve, ami rávilágít az ember egy vagy több hibájára. Ehhez képest a fantasy visszavisz minket a múltba, úgymond hátra, és sokszor olyan történeteket (ezalatt meséket, tanulságokat) mond el, amit lehet, hogy többször hallhattunk.

A kérdésre több választ adhatunk. Egyrészt e korai fantasy történetek mesebeli vonásuk mellett kalandtörténetek voltak, amiket az akkori közönség továbbra is imádott. Másrészt mesékként is szolgáltak a fiatal korosztályok számára. Harmadrészt a fantasy egy nagyon

különleges kikapcsolódást nyújt az olvasó számára, hiszen már jól ismert, az emberi alapfolklor tudatából építkezik és a sci-fikkel ellentétben nem foglalkozik merőben új, megérteni kívánó koncepciókkal. Máskülönb ezt a kérdést az elismert svájci pszichológus, Carl Gustav Jung is boncolgatta és a következőre jutott:

„Az emberek igénylik a transzcendens műveket. A fantasy feladata, hogy megmutassa az individualizáció, az átlényegülés útját, s rávezessen arra, hogy az értékeket saját magunkban, saját kis kozmoszunkban keressük, hiszen az a legapróbb részletekig is analóg a világegyetemmel. Amelyik ember nem hisz a csodákban, az az ember nem realista.” (Pósa 1991: 68-69):

És talán pont ez kellett az emberek egy részének, akik a „csodák nélküli” modern korban éltek: egy kis csoda és mágia, egyfajta nosztalgia a múltba vagy éppen menekülés egy kitalált, varázslattal teli világba. A második világháború sötétsége után sokaknak talán ez kellett a leginkább, a fiatalság számára pedig úgymond gyermekkori fantáziájuk kiterjesztése. És azzal, hogy egy kicsit újra elmélyülhettek gyerekkori meséikhez hasonló történetekhez, nosztalgiával, de újra megközelíthették a régi történeteket, az beszippanthatta az olvasókat.

A ma ismert fantasy előfutárjainak mondhatjuk Robert E. Howard *Conan, a barbár* történeteit, C.S. Lewis *Narnia* meséit vagy J.R.R. Tolkien *Középföldéjének* (*Gyűrűk Ura*, *Hobbit*) történeteit. Ezek a regények eredetileg meséknek íródtak és többüknel érezhető volt egyfajta erős keresztény vonal is - persze nem a Conan, a barbárnál. Továbbá a korábban említett fantasy-s elemek (kitalált országok, nyelvek, mitikus lények stb.) mind megtalálhatóak bennük, bár mindegyik író másképpen építette bele történeteibe és világába. Howard például az ókor előtti időkbe kalauzol el minket, ahol Conan, a főhős harcos, majd pedig királlyá válik kalandja során a kegyetlen világban. Lewis pedig egy varázs gardróbon át, gyermeki szemszögből mond el meséket Narniából, könnyed hangvétellel és erős keresztény vonásokkal. Mégis közülük Tolkien *Gyűrűk Ura* trilógiája a legmeghatározóbb, akinek a regénye olyan alappilléreket rakott le, amik ma is jelen vannak nem csak a fantasy regények lapjain, de a köztudatban is (gondoljunk arra, hogy ő „általánosította” a térképkészítést, a kitalált nyelvek alkotást és a több fantasy regényekben is gyakran használt tünde, ork, törp fajokat).

1.3. A Gyűrűk Ura

Szól a máig hangzatos Gyűrűk Ura vers. A Gyűrűk Ura regénytrilógia Tolkien életműve és talán remekműve is. Sokan az első fantasynak tekintik, amely által egy új irodalmi zsáner jött létre és tette le azokat az alapokat, amik ma is használnak a fanatasyban alkotók.

A Gyűrűk Ura lényegében egy mese – minthogy Göncz Árpád is írta a korábbi idézett fordításában, pontosabban tündérmese. Sőt akár hősmese is lehetne. Mesetoposzokra épül, mint például: küldetés, varázslatos erővel felruházott tárgyak, jó győzedelmeskedése a rossz fölött. De meséhez képest a történet komplex és kellőképpen árnyalt is, továbbá eposzi mértékben hosszú és a hangulata is hasonló. Mindez pedig egy tündékkal, orkokkal, törpökkel és más mesés lényekkel teli világban játszódik, ami már-már olyan, mint a miénk, csak teli csodával és varázslattal. (Papp 2015).

A könyvek hátsó borítóján található szöveg kiválóan előre vetíti a kíváncsi olvasónak, hogy mire számíthat amikor ebbe a vaskos, de mesés történetbe kezd bele. Tolkien tollából, Göncz Árpád fordítása alapján (Tolkien 2019: 1):

„[...] a Gyűrűk Ura tündérmese. Mégpedig – legalábbis terjedelmét tekintve – alighanem minden idők legnagyobb tündérmeséje. Tolkien képzelete szabadon, ráérősen kalandozik a könyv három vaskos kötetében – vagyis abban a képzelt időben, mikor a világ sorsát még nem az ember szabta meg, hanem az ember előtti lények, ősi erők képviselték. Abban az időben, [...] a Jó kisebbségbe szorult erői szövetségre léptek, hogy a Rossz erőit legyőzzék: tündérek, féltündék, az ősi Nyugat-földe erényeit őrző emberek, törpök és félszerzetek, erdő öregjei fogtak össze, hogy a jó varázslat eszközével végül győzelmet arassanak, de épp e győzelem következtében elenyésszen az ő idejük, s az árnyak birodalmába áthajózva átadják a földet új urának, az emberfajnak”

A történet nagyon röviden az Sötét Nagyúr Szauron gyűrűjének, az Egy Gyűrű elpusztításáról szól. Frodo és társai (a Gyűrű Szövetsége - Samu, Pippin, Trufa, Gandalf, Aragorn, Gimli, Legolas, Boromir) útra kelnek, hogy elpusztítsák ezt az apró fegyvert és megakadályozzák a sötétség győzelmét, miközben folyamatos veszélynek vannak kitéve. A több fronton vívott háborúvá fajuló küldetés sorsát a félszerzet (azaz hobbit), Frodo dönti el, ezzel a világ, Középfölde sorsát is.

A mű 1937 és 1949 között készült, 1954-ben jelent meg. Azóta számos kiadást átért és több milliós példányszámban lett kinyomtatva és talál gazdára. A három könyvet Réz Ádám kezdte el fordíttatani magyarra, s ő alkotta meg a mű magyar terminológiáját (a Gyűrűk Urában és háttérmitológiájában mintegy 5000 tulajdonnév szerepel.) is. Réz Ádám nem tudta befejezni a fordítását - az 1-11. fejezeteket fordította le. A könyv további részét Göncz Árpád fordította, a versfordítások Tandori Dezső munkái. Kétségtelen, hogy A Gyűrűk Ura Magyarországi sikerét nagyban meghatározta a fordítás minősége. Vannak, akik úgy gondolják, Göncz Árpád fordítása az eredeti szövegénél is szebb. (Tolkien.hu, Selmeczi 2015: Göncz Árpád, a Magyar Tolkien Társaság tiszteletbeli elnöke)

Már megjelenésekor nagy sikernek örvendett Tolkien műve. A főleg fiatal olvasók imádták, de az idősebb korosztályok is legrosszabb esetben is inkább félreértették vagy belezavarodtak. Az elkövetkezendő évtizedek során egy nagyon lojális rajongótábor épült Középfölde köré, amely ma is nagyon aktív, hiszen az író halála után ötven évvel is jelentenek meg be nem fejezett műveket, foszlányokat vagy épen vizsgálják tanulmányokban annak minden egyes részletét. A regénytrilógia hatalmas sikerét nagyrészt annak is köszönheti, hogy folyamatosan egy részletesen megalkotott világot sejtet a történetek háttérében. Stemler Miklós *A világteremtés poétikája* című tanulmányában leírja, hogy „Azonban mindezek a tematikus eszközök csupán a felszínen megjelenő nyomai annak a narratív technikának, amely révén a „mélység” érzete megteremtődik.” (Stemler 2003: 3) És valóban: olvasás közben egy olyan érzést nyújt, ahol az olvasó egy élő és lélegző világ történeteinek csak a jéghegy csúcsát olvassa el, miközben tudatosul benne, hogy sokkal több van a felszín alatt. Ez viszont az olvasó számára csupán részletekben válik hozzáférhetővé, amely így kimeríthetetlen többletjelentést kínál az olvasás során. Ezáltal az olvasó még jobban érdekeltté válhatott a világ iránt, amely egyenes utat jelenthet a további történetek, könyvek vagy függelékek felkutatására.

Az Egy Gyűrű történetének hatása a kultúrában mindmáig érezhető. Ebben nagyban segített az is, hogy 1999 és 2003 között feldolgozták filmben is. Az új-zélandi Peter Jackson által rendezett trilógia, ami a filmtörténet egyik legnagyobb vállalkozása, egyszerre aratott kassza és kritikai sikert. A gondosan és részletesen feldolgozott történet, amit Jacksonék igyekeztek a lehető leghűebben, szellemiségét legjobban megőrizve átadni, még több emberhez eljutott és a rajongói tábor is hatalmasra duzzadt. A film sikere egyfajta reneszánszt hozott a fantasynak az irodalomban,

a film-, de videojátékiparban is. De Tolkien világa nem csak filmvásznon, hanem máshol, például a zenében is megelevenedett, mint például a német power metal együttes, a Blind Guardian *Nightfall in Middle-Earth* (1998) albumában, a Summoning black metal együttes számos albumaiban (*Minas Morgul* 1995, *Dol Guldur* 1996) vagy a Led Zeppelin egyes dalaiban (*The Battle of Evermore*). Ezekben a feldolgozásokban érdekes pontja, hogy Tolkien világát és történeteit meglehetősen sötét, misztikus hangulatban adják elő, amit mondjuk Peter Jackson filmje is többé-kevésbé követett is, és amit Tolkien is a regény egyes részein sötétén ábrázolt.

Irodalom és a fantasy szempontjából pedig a Gyűrűk Ura könyvtrilógiájával Tolkien lényegében megteremtette a ma ismert fantasy történetek és világok alapját. Kevés az olyan fantasy, ami nem a középkorhoz hasonló környezetben játszódik, amelyet a hegyek mélyén lakó és bányászó törpök, a bölcs és büszke tündék civilizációja, a vad és pusztító orkok faja és más, főleg a skandináv és nyugat-európai mitológiákból átvett lények népesítik be. Középfölde megteremtéséhez Tolkien rengeteg helyhez fordult – legyen saját tapasztalatok és világnézet, a keresztény vallás, a mitológiák vagy a történelem. Lényegében egész élete során építette Középfölde világát és tette le a ma ismert fantasy alapköveit. Ennek eredményeként egy olyan sajátos, mondhatni élő és lélegző világot hozott létre, ami mindmáig egyedi és amit megéri átvizsgálni.

II. A HÁTTÉRVILÁG ELEMZÉSE

A fantasy művek egyik legalapvetőbb pillére az író által elképzelt és megalkotott háttérvilág, ahol maga a történet játszódik és ami a történet koherens részét is alkotja. Ezt adja a helyszínt, a történeti háttérrel és a hangulatot is. Ez a megalkotott világ teljesen kitalált - az író találja ki és csak a képzelete szab határt annak alakjáról. Ám ez a fajta képzelet különbözik a korábbi romantikától vagy mítoszoktól, amelyre Le Guin világít rá, hogy a fantasy hihetősége a zsáner alappilléjét képezi. Hogy akkor és még most miért ennyire népszerű tematika, nem véletlen, még a legfélelmetesebb szituációkban is azt sugallja: a megalkotott világnak szabályai vannak. Szabályok, amik, mint a valóságban, léteznek és működnek. A fantasy író igyekszik olyan világot megteremteni, amelynek értelme, belső integritása, áttekinthetősége van. Ezáltal az író igyekszik egy kitalált, de működő és hihető világot építeni, amelybe az olvasó belemerül és ki nem tud szökni onnan. Voltaképpen a valóság látszatát kelti egy valótlan környezetben. (Ursula K. Le Guin 2014: Plausibility in Fantasy)

A Gyűrűk Ura háttérvilága egyedi és komplex. Tolkien Középföldét, annak domborzatát, történetét, kultúráját, nyelveit majdnem egész életén át alkotta, többször átírta, emiatt pedig rendkívül sokrétű lett. Több ezer éves bölcs tündék, hanyatló, de büszke emberi királyságok, rémséges szörnyek, egy sötét árny felemelkedése, hajdani királyságok nyomai, a jó és a rossz harca, a mágia és megfoghatatlan erők jelenléte - ezek és sok minden más képezi a háttérvilágot. Mindez pedig hozzá ad a történehez: a háttérvilág olyan lett, mint egy karakter, aki folyamatosan ott van a fő narratíva mellett, hozzá ad cselekményhez, miközben sugallva azt, hogy ez tényleg egy varázslatos távoli, mégis közeli világ. Az Egy Gyűrű elpusztításának koherens részét képezi és annak elemzésével

Több kutatás, valamint az írók fantasy világépítéséből (worldbuilding) származó gyakorlati tapasztalta alapján, a Gyűrűk Ura háttérvilágának az elemzését onnan jobb megközelíteni, hogy mik adhattak alapon, inspirációt, ötletet az író számára. A Gyűrűk Ura háttérvilágát (és magát a történetet is) négy dolog inspirálhatta: Tolkien élete, személyisége; teológiai alapkoncepciói és keresztény elképzelései; a mitológiai alapkoncepciók és áthallások; valamint a történelem, történelmi kapcsolatok.

2.1. Az író élete, személyisége, világnézete

J.R.R. Tolkien neves angol nyelvész és filológus volt, aki hobbiként saját nyelveket alkotott, majd hozzájuk történeteket, amiknek egy részét regények formájában ki is adott. Az utókor főképpen az utóbbiról ismeri, a *Hobbitról* (1937) és *Gyűrűk Ura* (1954-55) trilógiáról. Tolkien a már korábban áttekintet időszakokban élt, annak hatásait érezte (pl: az iparosodást), gondolatvilágával kerülhetett kapcsolatba (pl: a hanyatló Brit Birodalom) vagy éppen ő maga is részt vett a nagyobb eseményekben (pl: első világháború). Mégis leginkább a kereszténység, baráti és családi kapcsolatai, az első világháború, ógermán nyelvek és mitológia iránti érdeklődése, a saját nyelvek kreálása voltak a legmeghatározóbbak a *Gyűrűk Ura* megírásánál.

John Reginald Reuel Tolkien 1892. január 3-án született a dél-afrikai Bloemfontein városában. Édesapja, az eredetileg német bevándorló családból származó Arthur Reuel Tolkien és édesanyja, a midlands-i Mabel Suffield voltak, akik két évvel korábban költöztek Dél-Afrikába (Tolkien.hu, Slemcezi 2016: Tolkien életrajza).

Tolkien gyermekkorában tragikus események követték egymást. Apja 1896-ban váratlanul meghalt. Ekkor anyjával és öccsével, Hilary-vel éppen Angliában volt a birminghami rokonoknál. Dél-Afrikába sose tértek vissza. Anyjával gyakran kényszerültek lakhelyük változtatására Birmingham vidékén. Először a külváros határán, Sarehole Mill-nél éltek, melynek idilli tája meghatározó szerepet játszott Tolkien gondolatvilágában. Anyja hamarosan áttért az anglikán hitről római katolikusra, amely rokonaitól kiközösítést eredményezett. Ezzel életkörülményük még nehezebb lett. De a fiatal Tolkien sokszor találkozott katolikus papokkal és az egyház is nagy hatást gyakorolt rá. Ekkor épült ki benne az a fajta hit és keresztény világnézet, ami meghatározta életét, de műveinek szellemiségét is. (Humphrey 2001: 20-25)

Az alapfokú iskolát a birminghami King Edward's Schoolban kezdte meg, ami a város egyik legjobb iskolája volt. A klasszikus nyelveken kívül itt fordult érdeklődése a középkori nyelvek, az óangol és középanyol, a gót, és az óészaki felé. Itt kezdte el olvasni a *Beowulfot*, a *Sir Gawain és Zöld Lovagot*, az izlandi sagákat és az *Eddákat*. A finn és walesi nyelvek is nagy hatást gyakoroltak rá (később e nyelvekre építve csinálta meg saját tünde nyelveit). Emellett itt ismerkedett meg és mély barátságot alakított ki a hasonlóan irodalmi érdeklődésű, keresztény

beállítottságú diáktársaival: Christopher Wisemannel, G.B. Smethel és R.Q. Gibsonnal. Saját titkos társaságot (pontosabban Szövetséget) alapítva, irodalomról, nyelvről, vallásról beszélgettek, egy vagy két tea mellett. Ez a társaság iránti hajlam egész életén végighúzódott és adta alapját például a Gyűrű Szövetségének is. (Tolkien.hu, Slemcezi 2016: Tolkien életrajza)

1904-ben anyja cukorbetegségben meghalt. Az egyedül hagyott testvérek gondviselője édesanyjuk gyóntatópapja, Francis Morgan atya lett. Morgan gyámsága alatt a költözések tovább folytatódtak. Az egyik lakhelyükön ismerkedett meg a fiatal Tolkien Edith Bratt-tel, a szintén árva bérllővel. Ketten hamar szerelembe is estek. Ám szerelmüket Morgan atya nem nézte jól szemmel és eltiltotta Tolkient Edith-től. Tolkien feladata, mondta a gondviselő, a tanulás és felnövés – majd 21 éves kora után, mikor már nem gondviselője felügyelete alatt van, akkor gondolhat a házasságra. És Tolkien ezt be is tartotta. (Tolkien.hu, Selmeczi 2016: Tolkien életrajza)

A tizenéves Tolkien továbbra is a nyelvek és a korai irodalmak, kultúrák és mitológiák iránt érdeklődött. Kiválóan ismerte a görög és latin nyelvet, a középkorú „anyanyelveként értette”, óangolul, óészakiul és gótul is korán elkezdett tanulni. A King Edward's elvégzése után, 1911-ben Oxfordba került. Itt klasszika-filológiát, 1913-tól pedig összehasonlító filológiát és angol irodalmat tanult. (Humphrey 2001: 31-35)

Mikor Tolkien betöltötte a 21. életévét, azonnal felvette a kapcsolatot Edith Bratt-tel. 1916-ban össze is házasodtak. Ekkor Tolkien már katonai kiképzését folytatta az oxfordi tanulmányainak befejezése után, és nem sokkal később az európai hadszíntér nyugati frontján szolgált. Részt vett a véres somme-i csatában. Július 14-én, a csata kezdete után két héttel a frontra érkezve elvesztette két legjobb barátját a csata során, és október közepén, körülbelül egy hónappal a csata vége előtt úgy megbetegedett, hogy a háború végéig különböző állomáshelyeken lábadozott. A háború rányomta a bélyegét Tolkienre: a „jó” és „rossz” harcának beszürkülése, az állások sötét nyomora, a véres és kegyetlen harcok, a legkedvesebb barátok elvesztése. Ez többször érződik a regényben, ahol a harcokat Tolkien egyáltalán nem glorifikálja, valamint a mocsaras Holtláp helysín révén a francia sáros senkiföldje köszön vissza.

Felépülése után visszatért Angliába és 1920-ban megpályázott egy állást a leeds-i egyetemen. Négy év múlva már professzorrá nevezték ki. 1925-ben visszatért Oxfordba, ahol az óangol nyelv professzoraként tanított egészen 1959-es nyugdíjba vonulásig. 1973-ban hunyt el, 81 éves korában (Tolkien.hu, Selmeczi 2016: Tolkien életrajza).

Tolkien nyelvészként főleg óészaki, óangol és középföldi műveket fordított vagy dolgozott fel. Nagyon szerette a Beowulfot és az Arthur mondakört. Viszont az utókor leginkább irodalmi tevékenységére emlékszik. Az 1937-ben megjelent *The Hobbit* c. könyv volt az első, amely Középfölde világát és a finoman beépített középkori irodalomforrásokat megnyitotta az olvasók előtt. A kitalált világban játszódó mese nagy sikernek örvendett. Ezt követte 17 évnyi munka után a Gyűrűk Ura trilógia, amelyet először a kiadó kérésére a *Hobbit* folytatásának szánt. Három kötetben jelent meg, 1954 és 1955 között. Sikere még nagyobb volt elődjénél, hatását ma is érezhetjük nem csak a fantasy zsánerben, de a popkultúrában is. Halála után további be nem fejezetet történetei jelentek meg fia, Christopher Tolkien gyűjtése és rendezése után, mint például a Szilmariliók, Kullervo története, Gondolin bukása.

A Gyűrűk Urával Tolkien eredetileg Bilbó (A hobbit főszereplője) kalandját akarta folytatni. Azonban *A hobbit* boldog végződése miatt ezt nehezen tudta volna kivitelezni. Néhány elvetett indítás után az Egy Gyűrű története került előtérbe. Az első fejezet, (*Egy rég várt ünnepély*) csaknem végleges formában jelent meg kezdettől fogva, holott Bilbó eltűnésének oka és a gyűrű fontossága csak 1938 tavaszán fogalmazódhatott meg, A Gyűrűk Ura címmel egyetemben. (Humphrey 2001: 230)

Tolkien célja a Gyűrűk Ura és hasonló történeteivel eleinte egy angol, később pedig egy egységes európai mitológia megalkotása volt. Ennek során nem csak a fantáziájára hagyatkozott, hanem a már adott mondavilágokra is épített, valamint a Bibliát és a keresztény történeteket is belevonta. Oxfordi nyelvészprofesszorként jól ismerte az észak-európai középkori irodalmat, többek között a finn Kalevalát, a Beowulfot és egyéb ó- és középföldi szövegeket. Tolkien nemcsak jól ismerte ezeket, hanem szerette is őket, tudósként nap mint nap tanulmányozta őket. Tolkien egy olyan időben kezdett el írni, ahol az alkotók leginkább két táborra oszlottak: azok, akik „előre néztek” és azok, akik „hátra mentek”. Akik előre néztek, azokból lettek a sci-fi és disztópikus írók - akik hátra, azok a szokásos műfajok, a vallásos és érdekes mód a fantasy írók. Tolkien egyértelműen az utóbbihoz tartozik, mégis műve új volt, újat mutatott.

Az írás lassan készült egyrészt Tolkien oktatói kötelezettségei miatt, másrészt perfekcionizmusa miatt, mivel olyan emberként, aki már tizenévesen mesterséges nyelveken dolgozott, nem elégedhetett meg egy művel, ami nem gyökerezett mélyen az ősi hagyományokban. Ennek szükségessége gyakran volt téma például az Inklings gyűlésein (baráti társaság, ami oxfordi

professzorokból állt, akik hetente találkoztak, hogy izlandi mítoszokat, vagy saját, kiadatlan műveiket vitassák meg egymással). 1943-1944 között a második világháborús helyzet, valamint az érdeklődés elvesztése miatt szüneteltette az írást. 1946-ban sokat haladt előre és már 1947-ben megmutatta a kéziratot a kiadónak. Ígérete szerint a következő évben készült befejezni, de még 1949-ig csak a már elkészült fejezetek javításával foglalkozott. Végül 1954-ben jelent meg. Tolkien lényegében 16 éven át írta a Gyűrűk Urát, gondosan ügyelve minden egyes apró részleteire, hogy a legjelentelenebb fogalom is értékkel bíró és a megfelelő helyén legyen. (Mircea 2019).

Tolkien a Gyűrűk Urába felhasználta és tudva-tudatlanul, de beépítette élettapasztalatának, tudásának, világnézetének különféle elemeit. Minthogy korábban elhangzott, nyelvész volt, aki a középkori óészaki, óangol és középanyol nyelveket kutatta. Életében jelenetős szerepet játszott a keresztény vallás, ahogy gyerekkori társaival való kapcsolata is, akikkel együtt egy saját titkos irodalmi társaságot alapítottak. Az első világháborúban katonaként szolgált és tapasztalta meg annak a szörnyűségeit, és barátainak az elvesztését is. Családjá lett, gyermekekkel és unokákkal, akiket nagyon szeretett és nekik is írta eredetileg történeteit, dalait. Főleg ezekből „meríthetett” inspirációt Tolkien.

2.2. Teológiai alapkoncepciók. Keresztény vonások a háttérvilágban.

Tolkien életében akkor kezdett a vallás nagy szerepet játszani, amikor apja halála után, anyjával és testvérével átköltöztek az angliai Birminghambe. (Magyar Kurír, Füzessy Tamás interjú 2016.) Birminghami évei alatt vált hithű katolikussá és maradt élete végéig. A Bibliát gyakran olvasságta és sokat filozofált az ottan leírtakban. Személyes kapcsolataiban is meghatározó szerepet játszott a vallás, C. S. Lewissal számtalanszor keveredtek hitvitába és filozofáltak a kereszténység hitbéli kérdéseiről. Nagyon örült, amikor hosszas huzavona után rávette Lewist a kereszténység felvételére - viszont annak már nem, hogy az anglikán felekezetet választotta. (Füzessy 2012: 1.)

Mind emiatt is nagyon sokan – olvasók, irodalmárok és kutatók egyaránt – véltek felfedezni, vagy éppen próbáltak keresni keresztény utalásokat Tolkien műveiben. Ám mindezzel van egy kis „bökkenő”: Tolkien nem szerette az allegóriákat és mindig is elutasította, hogy azokat

írt volna bele a Gyűrűk Urába vagy más írásaiba. (Magyar Kurír, Füzessy Tamás interjú 2016.) És ez mind igaz: Tolkien konkrét hasonlatokat és párhuzamokat nem írt bele a Gyűrűk Urába. Ám a regény számos pontján találhatunk utalásokat, lehetséges jeleket, amiknek a felkutatásával és elemzésével még jobban megismerkedhetünk a történettel és annak a kitalált világával – és egyben meg is ismerhetjük a szerző gondolatvilágát és világnézetét is.

A Gyűrűk Ura keresztény hátterét a bűnbeesés, az isteni erők, a halál jelentősége, a jó és a rossz harca, illetve az egyes karakterek bibliai hasonlóságai alkotják.

Tolkien világa lényegében a Föld világa – az Ábrahám előtti idők világa. (Tolkien 1986: 17-23) Ugyebár Tolkien kezdetén először Angliának szeretett volna mitológiát írni, majd a későbbiekben során elkezdett nagyobb perspektívában gondolkozott. S így jutott el oda, hogy már az egész Földnek akart egy, az Ábrahám előtti időkből származó történelmet alkotni. És Tolkien igyekezett úgy megírni mitológiát, hogy az ne mondjon ellent a hitének. Ő ugyan sohasem használt keresztény terminológiát világa leírásához, mindazonáltal a párhuzamok és a gondolatvilág tetten érhető, ha jól a mélyére ásunk a dolgoknak. (Wood 5.). Sőt, a Szilmarilokkal ellentétben, nehéz konkrét Bibliai vagy keresztény párhuzamokat, utalásokat találni a történet narratívájával. Ennek oka legfőképpen az, hogy a Gyűrűk Ura lényegében egy történet a sok közül, s a Szilmarilok pedig az egész világ Bibliája, történelem könyve. És Tolkien mindenféleképpen egy történetet akart elmesélni, nem pedig teológiai filozofálást és világteremtést írni.

Kezdsnek induljunk el a teremtéstől, amihez kapcsolódik a bűnbeesés, ami a Szilmarilokban (Tolkien 1997: 44-48) van részletesen kifejtve, de konkrét következményei vannak a Gyűrűháború idején zajló eseményeknek és alaphelyzetnek is. A teremtés és a bűnbeesés zsidó-keresztény fogalmai, valamint a jó felsőbbisége a rossz felett nem csak A Szilmarilokban fontos téma, de A Gyűrűk Urában is, ahol a Középföldén található gonosz a korábbi és alapvető jó megromlásaként és eltorzulásaként van lefestve. Nevezetesen, ahogy Melkor és Szauron bukott ainuk, azaz angyali lények voltak, úgy Középfölde gonosz teremtményei és fajai is mindig a jóknak a megromlásai vagy eltorzulásai: például az orkok a tündék megromlott vagy megromtott leszármazottai, a félelmetes nazgúlok, avagy Fekete Lovasok a hatalom által megfertőzött, mondhatni bukott emberi királyok árnyai. Ugyanígy a gonosz varázsló, Szarumán is egy bukott Istar, aki letért az Isten által kijelölt útról, feladatról – vagy éppen Gollam, aki hajdanán egyszerű hobbit volt, mígnem az Egy Gyűrűre lelt és vált annak beteges megszállottjává.

Ha már a teremtés és bűnbeesés, akkor feltevődhet a kérdés, hogy ezeknek a kiötlője, vagyis az Isten, az miképpen jelenik meg a regény során? Ez egy nagyon érdekes kérdés, mert ha megnézzük, akkor a történet során nincsen konkrét utalás vagy párhuzam. Sőt az egyszerű olvasónak fel se tűnne annak egyáltalán bármi a valláshoz, a kereszténységhez köthető eleme – igaz, azt meg kell említeni, hogy emiatt különleges a Gyűrűk Ura a kutatás szemszögéből. Az igazság pedig az, hogy az Isten gondot visel a világra, és nem hagyja magára azt. Sőt, elég tevőlegesen segít ott, ahol kell, mint például Gandalf „feltámasztásával”. (Füzessy 2012: 2.)

A felsőbb hatalom hogyan érezteti létezését Középföldén? Mert az tény, hogy van, de az miképpen jelenik meg? Mert ha nem is láthatóak az istenségek, akkor Középfölde lakói honnan érezhetik a jelenlétüket, vagy éppen honnan tudják azoknak a létezését? A válasz az, hogy Középfölde minden egyes részét, különösen az öreg, többezer éves helyeit átjárja egyfajta „varázslat”. Frodók mikor Lothlórienben, Galadriel úrnő és az erdei tündék otthonában jártak, éreztek egyfajta varázslatos érzést, hogy most egy nagyon öreg szent helyen járnak. Leggyakrabban ősi és öreg erdőkben jelenik ez, mint például Fangorn-erdőjében, ahol az entek élnek. És ez az úgymond „háttérérzés” a kereszténységben is megtalálható, hiszen Isten jelenlétét egész életünk során érezzük, ami templomokban vagy ottani szertartásokban erősödik fel igazán, s kerülünk Istenhez közel. Vagyis az isteni jelenlét nem materializálódik az ember előtt, de ott van mellettünk. Ellenoldalnak említhető Szauron, a Sötét Nagyúr. A történet főgonoszának nincsen alakja. Persze ott volt a többezer évvel ezelőtti csatában, hol az emberek és tündék utolsó szövetsége legyőzte a Sötét Nagyurat, de nincsen leírva, hogy hogyan is néz ki. Mintha nem is materializálódott volna. Csak a Szem volt: a Szem, ami mindent lát. A gonosz, ami mindenhol ott van, még ha nem is látjuk, és az árnyékokból manipulál minket.

Ugyancsak megfigyelhető a Gyűrűk Ura történetének menetében, azaz, hogy semmi sincs véletlenül. A kereszténységénél nincs olyan, mint a pogány vallásoknál, hogy valaminek esélye volt, hogy úgy történjen. Minden mindig Isten akaratából vagy éppen „segítőlkéséből” történik. Erre jó példa Gandalf is, aki máskülönben sok esetben Tolkien nevében beszél és mondja bölcsességét. Gandalf Frodónak azt mondta, hogy az Egy Gyűrű nem véletlenül került Bilbóhoz. Ezt igazolja az, hogy az Egy Gyűrű később Frodóhoz kerül, aki azt elvitte a Végzet Hegyéhez. Bár sajátkezűleg elpusztítani nem tudta, de ő vitte el azt Mordorba. Erre senki más sem lett volna képes,

mert a gyűrű megrontotta volna őket úgy, mint ahogy az tette Gollammal. Se Boromir, de még Galadriel úrnője sem, a tündék egyik legbölcsebbje sem tudta volna véghez vinni ezt a feladatot.

A bűnbeesés mellett a halál, annak jelentősége is fontos részét képezi a világnak. A könyvek sikere után Tolkien többször is megkérdezték, hogy mondja el röviden, miről is szól A Gyűrűk Ura. Egy Herbert Schirónak írt levelében például azt válaszolta, hogy „a történet nem igazán a Hatalomról vagy az Uralkodásról szól: ezek csak tovább gördítik az eseményeket. A Gyűrűk Ura a Halálról és a halhatatlanság iránti vágyról szól” (Carpenter 262: „Letter 203”).

De mit is jelentett Tolkien esetében a halál, mint a fő téma? A válasz már A Gyűrűk Urában is kiderül, bár csak rejtetten, szimbólumok segítségével; sokkal egyértelműbb formában találjuk meg azt a Szilmarilokban. A művek legmélyebb rétegében megbúvó alap gondolat röviden a következő: a teremtés idején, amikor Ilúvatár, a legfőbb isten létrehozta a világot és annak lakóit is, az embernek egy különleges, csak nekik szóló, őket mindenki mástól megkülönböztető adományt kaptak, mégpedig a halált, „Ilúvatár ajándékát” (Tolkien 2019: 47-48). Érdekes és mondhatni meghökkentő ajándékot kaptunk *mi, emberek*. Ám de ennek az ellentmondásos kijelentésnek a megértésével juthatunk el Tolkien egész keresztény hitvédelmi konstrukciójához: vajon miért, milyen megközelítésben tekinthető a halál ajándéknak – már ha egyáltalán lehet?

A halál, mint pozitív értéként való beállítása nem számít újkeletű teológiai konstrukciónak. A Tolkien által is követett katolikus teológiában is létezik a halál pozitív olvastatása: bár a „bűn zsoldja a halál” (Róm 6,23), Pál egy másik helyen még is ír róla „szeretnék megszabadulni, hogy Krisztussal legyek” (Fil 1,23). Vagyis, ha Krisztus kegyemével halunk meg, a testi halál befejezi a „Krisztussal való meghalást”, s véglegessé válik az úgymond „beiktatásunk” a Földi életben.

Az emberrel szemben a tündék, akik Középföldén már több ezer éve éltek, nem kapták meg Ilúvatár ajándékát. A tündék a Gyűrűk Ura történet és egyben a tolkieni mitológia egyik legfontosabb szereplői. Egy, az embernél és igazából más népnél hatalmasabb, nemesebb népről van szó. Mindenkinél szebbek, tökéletesebbek és bölcsebbek – mintha Isten angyalai lennének. Betegségbe nem halnak bele, se öregségbe és az erőszakos halálnak is jobban ellenállnak. Sokkal nehezebb elpusztítani őket, mint az embert. Mindezek mellett, ha egy tünde meghal, akkor sem távozik a világból, hanem Mandos csarnokaiba megy, ahol várakozik, hogy újra feltámadjon, előző életének emlékeivel.

Köztük és az ember közötti kapcsolat testesítheti meg a választ a kérdésre, hogy miért is jó a halál. Ők olyasmit testesítenek meg, amikre az ember legjobban vágyik: testileg tökéletes, szellemileg magasrendű, kreatív, páratlan és a haláltól, az elmúlás terhétől mentes ideált. A csavar ebben az egészben, azaz, hogy a tündék irigyek az emberre a halál ajándéka miatt. Mert amíg az emberek, mint „vendégek” jönnek, élnek és távoznak a világban, addig a tündék lényegében örökre ide vannak kötve. Az embernek szenvednie kell, sokkal több megpróbáltatással kerül szembe és nem annyira kitartóak, vagy erősek. De a tündékkal ellentétben ők visszatérhetnek Ilúvatárhoz haláluk után, nincsenek a világhoz bilincselve – nem úgy, mint a tündék, akik, mint a Világ Őrzői védik meg a világot a gonosztól. (Füzessy 2012: 5) Vagyis a halhatatlanság nem más lehet, mint az örökké tartó börtön, míg a halál a szenvedés után eljövő megváltás, jutalom. S így az ember, hogy meghalhatott, szabadabban élt, mint a tünde, aki örökké is élhet, élvezve akár a világ összes gyönyörét, de a világhoz van bilincselve örökké.

A másik fontos alapköve a halál, mint ajándék teológiai értelmezésének, azaz, hogy Tolkien mindent a jó és a rossz viszonylatában szemlélt. Tolkien egy nagyon határozott erkölcsi világrend szerint élt és gondolkodott, ami történeteiben is meglátszik: az erkölcsi „jó” az nem más, mint Isten (Ilúvatár) teremtő akaratát és szándékát követő magatartás, míg a rossz a szabadság ajándékát az isteni szándék elferdítésére, eltorzítására irányuló indíttatás. (Füzessy 2012: 5) Csakhogy ez a jó és rossz nagyon sokszor összemosódik. Ez legjobban a Gyűrűk Urában tapasztalható. Gondoljunk Gollamra és az ő vívódására, vagy Szarumánra, az ő árulására. De akár Boromirra is, akiben a könyv legemberibb karakterét láthattuk, akinek a haza iránti szeretete oly nagy mértékű, hogy végül az lett a veszte. Egyikük sem az egy dimenziós, klasszikusan rossz, gonosz karakter – bár Boromir esete érdekes, mert ő pont azt a bátor, hazaszerető lovagi-ideált képviseli, akivel mindenki azonosul, de pont, hogy emiatt a „jó oldala” miatt is bukik el ő. Mindhármuk az Egy Gyűrű, a Hatalmat megtestesítő varázstárgy hatására változtak meg, s hozták ki magukból a rosszat. Egyfajta a Jó és Rossz egymásnak rendeltetése érhető tetten, melynek keretében hőseinknek sokszor saját magukkal kell megküzdeniük.

Ha pedig a karakterekre, a történet mozgatórugóira nézünk, akkor fellelhető a regény három hősével hasonlóság Jézus Krisztussal. Ez pedig a pap, próféta és király hármása. Zsákos Frodó, Szürke Gandalf és Isildur örököse, Aragorn mindegyike közvetett módon Krisztus papi, prófétai és királyi hivatalának hármas aspektusát testesíti meg. Ezenkívül mindegyikük

keresztülmegy egy bizonyos áldozati „halálon” és újjászületésen is, amely révén befejezik az elrendelt küldetésüket, s áldozatuk révén a jó, még, ha egy apró csatában is, de győzedelmeskedett.

A papi feladat Frodóhoz tartozik, aki az egész világ helyett hordozza a rettenetes gonosz terhét, ahogy Krisztus hordozta a keresztjét és mindenki bűnét. Frodó fájdalmak útja Tolkien történetének központi magja, ahogy a passiótörténetek is az evangéliumok középpontjában állnak. Ahogy Krisztus leszáll a sírba, úgy „száll le” Frodó Mordorba, a Halál Országába utazik, és ott egy halálszerű állapotot szenved el az óriás Banyapók odújában. Majd aztán feléled, hogy elvégezze feladatát. És ahogy Krisztus felemelkedik a mennybe, Frodó középföldi élete úgy fejeződik be, hogy elutazik a tündékkal tengerentúlra, a mitikus Nyugatra, azaz úgy is mondhatnánk a Paradicsomba.

Gandalf a próféta szerepét tölti be, aki titkos ismereteket tár fel, csodákat művel, és utat mutat másoknak. Gandalf Krisztus megváltó halálát és feltámadását felidézve a pokol hatalmaival, a Balroggal vív csatát, hogy megmentse barátait. Feláldozza önmagát és leszáll az alsó világba. Ott aztán diadalmasan, nagyobb hatalommal és dicsőséggel született újjá Fehér Gandalfként. S onnantól fogva még nagyobb erővel és elszántsággal teszi dolgát: vagyis segít Középfölde szabad népeinek az Ellenség ellen vívott harcban. Megszabadítja Theodén királyt Szarumán homályától, elhozza az elüldözött Éomert és seregét a Helm-szurdoki csatába, majd pedig Minas Tirith város védelmében segédkezik. De nem csak kard acéljával és mágiával segédkezik: még Szürke Gandalf formájában is bölcsességével segítette hőseinket, elgondolkodtató beszédeivel vagy kérdéseivel. Miként Frodónál, Gandalf középföldi tartózkodása az utolsó úttal ér véget a tengeren át Nyugatra.

Végül eljutunk Aragornhoz, Isildúr örököséhez, akiből a könyvek során a koronátlan örökösből királlyá lesz. Egy a rossz útra tévedt vérnek az örököse ő, akinek a prófécia szerint Gondor királya kell, hogy legyen és elhozza az aranykort a királyságnak. Kiváló harcos, hűséges és lojális bajtárs, erkölcsös ember. A történet során, mint az ideális lovagkirály van jelen. Mindemellett gyógyító kezei vannak – csakúgy, mint Krisztusnak. Aztán Aragorn - egy prófécia messiási királya - halványan Krisztus megváltó művét tükrözi vissza, hogy belépve a Holtak ösvényére, ahol békét ajánl fel az ott bebörtönzött lelkeknek, amivel a Pokolraszállásra mutat rá.

2.3. Mitológiai alapkoncepciók és kapcsolatok

Tolkienhez közel állt az ógermán mitológia. Már fiatal kora óta olvasgatta a Beowulf hőseposzt, ógermán, valamint finn és walesi nyelvekkel kezdett el foglalkozni, míg nem azoknak a professzora lett. Eddig a kutatásban többször is hangoztatva volt, hogy Tolkien célja eleinte egy angol, később pedig egy egységes európai mitológia megalkotása. Ennek során nem csak a fantáziájára hagyatkozott, hanem a már adott mondavilágokra is épített, igaz nem olyan egyenes vonalúan, mint azt feltételezni szokás. E folyamat következtében született meg Középfölde mitológiai világa, a *tolkieni mitológia*, ami tartalmazza a kitalált világ különböző történeteit, mitikus alakjait, legendáit. A tolkieni mitológiát három nagy könyv alkotja: a *Hobbit* (avagy *Babó*), a *Gyűrűk Ura* és *A Szilmarilok*. Ez a három mű – de még ide sorolhatjuk a be nem befejezett történeteket vagy koncepciókat – szoros kapcsolatban áll egymással, és nem tudjuk úgy vizsgálni az egyiket, hogy ne néznénk át a többit.

A Gyűrűk elpusztításának története a tolkieni legendáriumban igazából csak egy a sok közül, ami Középföldén történik és amiket *A Szilmarilok*, mint egyfajta történelemkönyv vagy Biblia összesít. Christopher Tolkien *A Szilmarilok* előszavában a „stories of the mythology” kifejezést használja. Ezzel rámutat, hogy atyja számára régtől nyilvánvaló volt, hogy ez a szövegcsoporthoz egy egységes, főképpen rögzített hagyományként háttérrel képez a későbbi művek számára. Ugyanakkor a Tolkien által készített számos szövegvariáns és cselekményváltozat, mitikus alternatíva nagyban gazdagította a szöveg úgymond „mítosz-szimulációját”, hiszen az emberiség létező mitológiai (főképpen a görög mitológia) szöveg- és mítoszvariánsokban általában gazdagok. (Kelemen 2017: 1-2) És valóban: Tolkien azzal, hogy az északi germán, finn, keresztény és brit-szigeteki középkori, valamint a görög mítoszok elemeit felhasználva megalkotta a saját „mítosz-szimulációját”.

A *Gyűrűk Ura* mitológiai alapkoncepcióit és kapcsolatát a sajátos tolkieni mitológiája, a kapcsolata az északi és egyéb mitológiákkal határozzák meg.

A tolkieni mitológia egyik, ha nem legérdekesebb része az, ahogy megoldotta a monoteista-politeista szemléletmódok ellentétének feloldását. (Tolkien.hu, Reincike 2007: A mitológiai hagyomány és forrásai) Tolkien, mint hívő katolikus nem szakadhatott el az „egyetlen igazi hatalom” koncepciójától, ugyanakkor azt sem hagyhatta figyelmen kívül, hogy a kereszténység előtti európai kultúrákban több isten létezését tekintették elfogadottnak. Viszont

ezek az istenségek nem voltak a keresztény nézőpont szerinti, valódi istenek: sem mindenhatók, sem öröktől létezők nem voltak, sőt halhatatlanságuk is csupán az idővel és az ezzel járó öregséggel óvta meg őket. Mindemellett közös jellemzőjük volt a másodteremtés képessége, ami Tolkien világában az *ainuk* és a *tündék* alapvető kiváltsága – azaz a megteremtett világot tovább alakíthatták, változtathatták, formálhatták. (*Szilmarilok*) Továbbá a kereszténység előtti mitológiák istenei legtöbbször nem voltak teremtők. A görög hitvilágban például a Kháoszól, a rendezetlen mindenségből emelkedik ki Erósz, a Vágy, s mint egyfajta természeti erő, nem feltétlenül tudatos lényként rendet hoz benne létre, majd létrejön Uránosz és Gaia, az Ég és a Föld. Ebben egyetlen olümposzi hatalom sem játszik szerepet. Ők csupán a tőlük függetlenül kialakult világ fölött tesznek szert hatalomra – ráadásul ez a hatalom nem terjed ki a világ teljes működésére és igen erős korlátai vannak. (Tolkien.hu, Reincike 2007: A mitológiai hagyomány és forrásai)

Az északi mitológiában is hasonló mintát fedezhetünk fel: kezdeti ok és cselekvő kijelölés nélkül, mintegy önmagától létrejött mindenség, amit később a felsőbbrendű hatalmasságok, az első ázok majd átalakítanak kedvük szerint. (Tolkien.hu, Reincike 2007: A mitológiai hagyomány és forrásai) A skandináv mitológia szerint a kezdetek kezdetén csupán az összakadék, a Ginnungagap létezett. Ebből vált szét a tűz és jég földje, azaz a Múspellheimr és Nilfheimr. Ez a két föld egymással találkozott. Találkozásuk kipattogó szikráiból született meg az első élőlény, Ymir dóróriás. Őt követte Audhumla a megolvadó jégből, aki egy óriásthén volt. Ez az óriásthén pedig elkezdte a jeget nyalogatni, addig, míg nem abból egy emberforma lény nem keletkezett: Buri, az első tulajdonképpeni isten. Eközben Ymir hóna alól, míg ő aludt, az izzadságból életre kelt az első két óriás – egy férfi és egy asszony. Burinak – tisztázatlan körülmények között – fia született, Bur, aki feleségül vett egy óriáslányt. Kettőjük gyermekeiből lett az első három *áz* isten: Odin, Vili és Vé. Egy napon ők hárman vették magukat és elpusztították Ymirt, és testét szétdarabolva megalkották a világot: húsából a földet, csontjaiból a hegyeket, véréből a tengert és szemöldökéből az emberek világát, Midgardot. (Hahn 1980: 165-168)

A skandináv kozmológia szerint Yggdrasil, a világkőris ágain, vertikálisan és horizontálisan egyaránt helyezkedik el a Kilenc Világ. A felső háromhoz tartozik Ázgard, az *áz* istenek lakhelye – itt található a Valhalla csarnoka is, ahova a harcban elesettek térnek meg -, Vánheim, a vánok világa, illetve Álfheim, ahol a fény-tündérek élnek. A középső hármat Midgard, az emberek „csarnoka”, Midavellir, a törpök lakhelye és Jötunheimr, az óriások országa alkotja.

Az alsó hármasság tagjai a jeges Niflheimr – ahol a Hel, a pokol is elhelyezkedik és ahol Loki lánya, Hel (akiről a hely is kapta nevét) várja mindazokat, akik nem csatában veszítették el életüket -, a lángoló Múspellheimr, és a sötét-tündérek világa, Svartálfheimr. A világkőrís három gyökere Ázgardba, Jötunheimrba és Helbe nyúlik; utóbbit rágja folyton Nídhögg, a sárkány. Midgardot körülöleli egy hatalmas hüllő, Jörmungandr, melynek már eredeti szimbolikája is erős kettőséget hordoz magában: egyrészt a farkába harapó kígyóként, mint tökéletesség, a ciklikusság és a folyamatosság, végtelenség ősi jelképeként bukkan fel; másrészt a földet védelmező, az emberiséget óvó erőként volt jelen. Már most kiemelném a Midgard a szót, merthogy nem véletlenül mutat hasonlóságot, mert „középső helyet”, „középső csarnokot” jelent, és tolkieni tovább élése felfedezhető *Középfölde* angol nevében: *Middle-earth*. Továbbá azt is ki lehet emelni, hogy a skandináv világnézet szerint a világ lényegében egy isten, vagy éppen egy ősi lény elpusztításával teremtődött minden, nem pedig Odinéak hatalma és akarata által. Ehhez képest Tolkien azt ette, hogy kihasználta a régi mitológiák ezen közös vonásait, és a magáéba átemelve a másodrendű erők fölé rendelt egy néven nevezhető első okot, egy egységet hatalmat, azaz Erut, akit a Biblia Istennek nevezett. Azaz Középfölde világának teremtése és szerkezete többé-kevésbé a keresztény és skandináv mitológia teremtéstörténet és világ keverékéből jött létre. (Tolkien.hu, Reincike 2007: A mitológiai hagyomány és forrásai)

Az északi mitológia nagy hatással volt a Gyűrűk Ura, de igazából egész Középfölde világának megírásánál. Maga az északi mitológia egyik ága csupán a germán mitológiának. Germán mitológia alatt értjük mindazon indoeurópai nyelvet beszélő törzsek mondavilágát, amelyeket Krisztus születése után néhány évszázadban lezajlott népvándorlásaik során Európa majdnem egész területén szétszóródtak. Nyelvük változásának végig követése alapján, a következő ilyen germán csoportokat határozhatók meg:

- a Skandinávia és Izland területét benépesítőket, őket emlegetjük északi germánokként, illetve nyelveiket észak-germán nyelvként;
- a nyugatra vándorlók utódai a mai angolok, németek és hollandok, akik nyugat-germán nyelveket beszélnek

- a keleti germánokként pedig a gót, vandál, herul és longobárd népeket ismerjük, akiktől azonban, a gótokat kivéve, semmilyen írásos emlék nem maradt. (Tolkien.hu, Reincike 2007: A mitológiai hagyomány és forrásai)

A fent említett törzsek nyelveihez hasonlóan mitológiájuk is közös alapokon nyugszik. Utóbbiakról a legátfogóbb forrásként említhetjük az Eddákat, amik az északi népet hitvilágát és hősi történeteit tartalmazzák. A *Verses Edda* legnagyobb részben a Codex Regius, egy a XIII. századi kódex lapjain lelhető fel, míg a *Prózai Eddát* Snorri Sturluson, az izlandi parlament, neves korabeli tudósa és történésze vetette papírra 1220 körül. (Tolkien.hu, Reincike 2007: A mitológiai hagyomány és forrásai)

Tolkient nagyban befolyásolták az ógermán hősi legendák. Az egyik ilyen legenda, amit nagyon szeretett, többször átolvasott és le is fordított, az a Beowulf. A Beowulf óangol elbeszélő költemény vagy hőseposz, amely 3182 sorból áll és elmeséli Beowulf svéd harcos történetét, harcát két nagy szörnyel és egy sárkánnyal. A Gyűrűk Urában számos helyen használhatta fel Beowulf történetét. Az egyik legjobb példa az Heorot csarnoka, ami a regényben Meduseld csarnokaként, Rohan Királyainak Arany Csarnokaként van jelen. Sőt a könyvben Legolas Museldedet úgy írja le, hogy „*Fénye messziről bevilágítja a földet*” (Tolkien 2019: 115) ami megegyezik a Beowulf 311-ik sorával. Meduseld nevének jelentése „sör csarnok”, ami ugyancsak a Beowulfból van átvéve. Shippey munkájában, a *The Road to Middle-Earth*-ben, hogy a „Király az Arany Csarnokban” fejezet teljesen úgy lett kidolgozva, mint Beowulfi párja: a hősök két kihívás elé állnak; fegyvereiket kint hagyják; bölcs tanácsot kapnak az őrtől. Mindazonáltal mindkettőnél van egy büszke, öreg király, aki úgymond szabad népén uralkodik és akik olyan bajban van, amiktől csak hőseink menthetik meg őket.

Gandalf személyéhez is köthető északi mitológiai áthallás – még pedig Ódinnal, aki, mint egy öreg, hosszú ősz szakállú, egyszemű emberként bottal és csúcsos sapkával járja a világot és ahol megjelenik, ott nagy dolgok történnek vagy legalábbis fognak majd azokkal, akik meglátják őt. Sőt Tolkien egyik levelében Gandalfot úgy jellemzi, mint „Odin-szerű” utazót (Carpenter 1981: 181.). Igaz Ódinnal ellentétben, Gandalf nem isten és meg van még mindkét szeme, de a történet során azt végzi, mint Ódin: vagyis járja Középföldét és ott segít, ahol kell. Már a történet elején, amikor a Megyébe tér Zsákos Bilbó születésnapjára, teljesen úgy érkezik, mint egy ősz, csúcsossapkás öreg vándor. De ez igaz más helyeken is, ahol jár: Rohanban mint a Szürke Lovas,

Gondorban mint Mithrandirként emlegetik, aki olykor-olykor feltűnik, akkor amikor nagy baj van. És a bajnak idején a királyoknak, vitézeknek segít tanácsaival, bölcsességével.

A Gyűrű mítosza feltehetően a Nibelungenliedből származtatható (Tolkien 1996: 357-357). A gyűrű megtalálása a találókérdés-játékhoz kötődik, mely a kelta, germán, sőt a görög kultúrában is felelhető és éppúgy szentnek számít, mint a tolkieni mitológiában. Oidipus a szfinxel is hasonló „harcot” vívott, bár Tolkien változata inkább az *Edda* „Wafthrundir-ének”-hez hasonlítható, ahol Odin, mint Bilbó furfanggal nyer: olyan kérdést tesz fel az óriásnak, amelyre senki más sem tudhatja a választ, csak az, aki fölötté. (Kelemen 2017: 9.)

Az északi ógermán mellett még számos mitológiából is vehetett át Tolkien. Meg kell említeni például az Arthur-mondakört is, amik a kelta és walesi kulturális örökség részei. Tolkien többször is elutasította hatásukat, de több kutató és kritikus talált hasonlóságokat vagy paraleleket. Gandalf többször is össze lett hasonlítva Merlinnel, Frodó és Aragorn Arthurral, Galadriel a Tó Asszonyával. Mindazonáltal ott van az a lovag- és királykép is, ami Faramirnál és Aragornál.

Gandalf és a balrog küzdelme (Tolkien 2019: 492-496) a szakrális sámánküzdelmek mintáját követi: a két nem evilági erővel rendelkező összecsapása, mely kozmikus méreteket ölt, szinte időn és téren kívül s belül zajlik, s a győztes sámán szellemi-lelki-testi formában újjászületik. Az újjászületett sámán pedig egy újabb, magasabb fokon folytatja tovább feladatát (Hoppál 17-18). Innentől fogva Gandalf feladata már sokkal nagyobb lett: neki, mint a Fehér Varázsló, vezetnie kell Középfölde Szabad Népeit az Ellenség ellen. És ezt végzi is. Denethor előtt olyan kozmikus vigyázó szerepében mutatkozik, mely szintén a sámán feladataihoz sorolható (Tolkien 2019: 741-742). Mindenesetre szakrális szerepe vitatathatatlanná válik, amikor is Aragorn Elessar királlyá koronázza (Tolkien 2019: 946-947).

És ha már megint Gandalfról beszélünk, nem mehetünk el szó nélkül arról, hogy ki is ő a tolkieni mitológiába: mégpedig egy istár. Az istárok képviselik a Gyűrűk Urában az élő szakralitást és annak őrzését. Bölcs varázslónak vagy angyalnak definiálhatjuk az istárokat, akiket Eru fontos küldetésekkel lát el. Öt ilyen istárról tudunk: Gandalf, Szarumán, Radagast és a két kék varázsló. Utóbbi háromról nem esik sok szó a Gyűrűk Urában, viszont az első kettő fontos szereplői a regénynek. Szarumán, mint a klasszikus fantasyk gonosz varázslójának a szerepét játssza, s így Gandalf marad az egyetlen, aki a szakrális hagyományt hordozza és végzi a rárótt feladatot. Merthogy ezeket az istárokat Eru, a legfőbb isten küldte azzal a feladattal, hogy fenntartsák a jót

Középföldén. E feladattal végül csak Gandalf foglalkozott mindvégig, merthogy a két kék varázsló elment Keletre és azóta se lehet hallani róluk; Barna Radagast a Bakacsin-erdőben van elveszve a természettel; Fehér Szarumán egy ideig végezte a dolgot, míg nem átállt az Ellenséghez.

De ott van a tolkieni mitológiának egy olyan mítosza, amely meglepően komplex és több hitvilágból vesz. Ez pedig a tündék vándorlása. A tündék vándorlásával ugyanis megteremtődik a Gyűrűk Ura és talán Középfölde mitológiának egyik legfontosabb mítosza: a Nyugaté. (Kelemen 2017) Tolkien mitológiája szerint, a szent fák pusztulása után létrehozott világító égitestek, a hold és Nap vonulása fordított volt, így a fény nyugatról jött (Tolkien 1991: 115). Nyugat az istenek lakhelye, a legfőbb jó, a tökéletesség és a romolhatatlanság letéteményese, akárcsak Atlanisz Platónnál a *Timaios*ban, vagy a Boldog Szigetek Bran királyfi kelta-ír mítoszában. A nyugati utazás, főképpen, ha a tengeren történik, a mítoszok jelentős részében a túlvilágra, a holtak birodalmába való hajóutat jelenti. Tolkiennél visszatekintőnek mondható az eurázsiai ember évezredes nyugat-mámora, amely a népvándorlás korától az Amerikai Egyesült Államok Csendes-óceánig való vágyódása, vándorlása és terjeszkedése. Ez Középföldén többször is megjelenik, de a legikonikusabb ilyen utazás az a tündék vándorlása, ami a Gyűrűk Ura történetének fontos részét képezi. Ugyanis történik az, hogy a Harmadkorban a tündék Nyugatra vándorolnak és Középföldét magára hagyják. Ennek szemtanújává válik Frodó és Samu is, amikor a Megyét elhagyva megkezdik nagy útjukat és egy erdőn megpihelve, éjszaka a tündék énekére és vándorlására keltek fel.

2.4. Történelmi kapcsolatok

A fantasy, mint zsáner majdhogynem mindig kapcsolatban állt a történelemmel és a történelmi gondolatokkal, tükrözve vagy átdolgozva az igényeknek és az írói céloknak megfelelően. Ősgyökerei a történelmi regényekhez nyúlnak vissza. Sok írónak és olvasónak a fantasy regények cselekménye és környezete egy adott történelmi korban alapszik, így a határ a történelmi regények és fantasy között első ránézésre igen vékony. Az esetek többségében a fantasy művek középkorhoz hasonló korban játszódnak és nyugateurópai tradíciókból táplálkoznak – igaz, vannak olyanok, amelyek más történelmi korokból vagy gyökerekből, például Ázsiaiból vagy Afrikaiból fejlődtek

ki. A fantasy írók sokszor az adott történelmi korokból merítenek karaktereket és archetípusokat, mind az irodalomból (pl. Don Quixote, Beowulf), a történelmi mondákból (pl. Arthur király), valós történelmi személyekből (pl. Nagy Sándor) és legendás hősekből (pl. El Cid). A műfaj e téren igencsak színes és nem szabja meg a határokat: lényegében az író és az ő kreativitásán múlik minden. A történelem, mint a példák halmaza vagy egy ötletekkel teli zsák szerepel a műfaj íróinak, akik ezekből építkezve csinálhatják meg a történet háttérvilágát és az események formáját. (The Encyclopedia of Science Fiction 1997.)

A Gyűrűk Ura, mint fantasy regény, első ránézésre a történelemtől messze áll: konkrétumokat-rendszereket alig vesz át és azokat a saját világába, annak a szabályainak megfelelően építi be azokat. Tolkien többször hangoztatta, hogy nem szereti az anekdotákat és azokat felesleges keresni történeteiben. Bármilyen hasonlóságot története és világ között csak véletlen egybeesésnek mondott. Ennek ellenére több kutatás is bizonygatta, ahogy maga az író is, hogy a regényben fellelhetők a valós történelemből átvett és inspirált elemek. (Edward Vajda 2012). Sajátossága az átvett és inspirált elemeknek, hogy Tolkien nem föltétlenül történelmi személyekről vagy népekről mintázott, hanem tőlük vett át ötleteket és azokat megpróbálta beépíteni mind a történetbe és mind a háttér világba. Így lényegében az sikerült, hogy az elemek beleolvadtak a regénybe és a háttérvilágba, még ha azok első ránézésre idegennek tűnnek is.

Tolkien rengeteg helyről vett és történetét számos réteg szimbolika alkotja, amiket ő harmonikusan rakott össze. Tolkien nem egy történelmi korra vagy eseményre alapozta a regényei világát, hanem azokat beépítette és átformálta. Mindez elsősorban a világépítésben játszott nagy szerepet, mely a regényeinek a történetszárait átszövi és teszi azokat különlegessé. (Brooke-Rose 1981: 235-238.)

A Gyűrűk Ura háttérvilágának történelmi kapcsolata leginkább a helyszínekben, an népekben és a cselekmény egyes részein érhetőek tetten.

A regény során a történet hősei számos tájon mentek át, látva számos, a világ számára jelentős építményt és találkozá megannyi néppel és neves személlyel. Mindezeknek Tolkien saját történetet alkotott, amit sokszor az akkori fantasztikus regényeknek megfelelően részletesen körül is írt (erre jó példa az első könyv prologusa, ami a hobbitokról és a Megye történetéről szól, Gyűrűk Ura I. 1-22.).

A könyvek cselekménye a világunk egy történelem előtti, mitologikus idejében játszódik. A kontinenst, ami Tolkien elmondása szerint Európa, csak nagyon régen, a történelem előtti időkben (The Letters of J.R.R. Tolkien, 183-as levél), *Middle-earth*nek, magyarra fordítva *Középföldének* nevezte el. Középföldét Tolkien Európa régebbi korának képzelte el és főképpen Európa északnyugati részéből építkezett. Méreteit tekintve is körülbelül Európa nagyságúra tervezte, amit Középfölde egyes helyeinek a szélességi körével szemléltetett, Európára rávetítve. Eszerint a Megye, ahol a hobbitok élnek, az Anglia közepe, pontosabban Oxford és környéke lenne. (The Letters of J.R.R. Tolkien, 190-es levél) Ebből kikövetkeztetve Minas Tirith, Gondor hatalmas fehérvárosa például Firenzére vagy Ravennára esne, Rohan, a nagy lovasok hazája Dél-Németországra. A térkép alja Jeruzsálem lenne, amitől délre és keletre Afrika és a Közel-Kelet, majd Ázsia következne. (lásd 1. melléklet)

Viszont az kiemelendő, hogy Tolkien térképeit elsősorban a mitológiához igazította, és nem az ősi Föld régészeti vagy földrajz történeti képéhez. Továbbá, került az anekdotákat, de ha megnézzük azt, hogy Középfölde egyes országai vagy népei milyen szélességi körre esnek, akkor nem egy hasonlóságra bukkanhatunk. Nézzünk is meg két példát: Rohant és Gondort.

Rohan az emberi királyságok egyike volt. A „*Rohan*” nevet a gondoriak adták, ami „lovasországot” jelentett. Az ország lakói, a rohirok (azaz „lovasurak”) Lovasvégnek nevezik országukat. (Tolkien 2019: 1574) Gondor egyik legfontosabb szövetségesei voltak, akik a határvidéket védték, amit nevük „-vég” szója jelez. Országukat erdők, és lovaknak kiváló mezők alkotják, délről és nyugatról pedig hegység védi őket. Állandó harcban állnak a környékbeli dúmföldiekkel, más néven a vademberekkel. Kultúrájuk meghatározó tényezője a ló és a lovas élet – ők Középfölde legjobb lovasai. Utóbbi megint csak rögtön a nevükben is érzékelhető.

Több pontja rohirok kultúrájának érezhetően a germán népekről, főleg a gótokról, a szászokról és az angolszászokról lett mintázva. Ebben az is nagy szerepet játszhatott, hogy Tolkien a középkori óészaki, óangol és középanyol nyelveket kutatta. A nyelvészet mellett a népek történelmét, kultúráját és irodalmát is áttanulmányozta. Az egyik ilyen nyom például a nevekben keresendő: Théoden, Éowyn, Éorl, Theodred, Helm, Grimbald és Gamling. Ezek a nevek erősen germán eredetűek, ami első ránézésre is megállapítható, ha például az angolszász királyokkal hasonlítjuk össze: Egbert, Ethelwulf, Ethelbald, Ethelred, Alfred, Edwy, Edred stb (royal.uk: Saxon Kings). A lovas kultúra is egy germán, főleg osztrogót vagy szász jellemvonás volt.

Továbbá, ha az Európára rávetített térképre tekintünk, akkor Rohan körülbelül a mai Németországra vagy Skandináviára tehető (lásd 1. melléklet). Ennél már csak a Gondorral fenntartott kapcsolatuk az érdekesebb, ami nagyon hasonlít az osztrogótok és Bizánc kapcsolatára. Bizánc a Nagy Népvándorlás idején az osztrogótokat lényegében „felbérelte”, hogy egymást segítve harcoljanak a betörő germánok és hunok ellen. Egyfajta végvédői szerepet töltött be, csakúgy, mint ahogy azt Rohan tette a könyvekben.

Rohan királyának a zászlóján zöld alapon egy fehér ló van. (Tolkien 2019: 1236) Ez nagyon fontos szimbólum pont, ami több történelmi kultúrához és személyhez kapcsolódhat. Lehet, hogy Tolkien az Uffington-i Fehér Lóról mintázta Rohan jelképét. Ez lényegében egy hegyoldalba vájt és kövekkel kirakott fehér ló volt, amit körülbelül 3000 évvel ezelőtt készülhetett el. De az is lehet, hogy a szászokról mintázta, akiknek számos címerében megtalálható a fehér ló, mint például Alsó-Szászország, Westfália vagy Kent címerében. (The Real History That Inspired Rohan 2018.)

A trilógia másik központi helyszíne Gondor. A harmadik könyvben a régi főváros, Osgiliath elesett az ellenség túlerője által. A gondoriak Minas Tirith városába vonultak vissza. Időközben Gandalf és Pippin is megérkeztek, hogy segítsenek megvédeni a várost a régóta várt támadástól. A helytartó, Denethor, Faramir és Boromir apja, segítséget kért alattvalóitól és Rohantól. A várost Mordor és szövetségesei ostrom alá vették és éjjel-nappal folytak a harcok. És mikor egyik éjjelen betörték a főkaput és az orkok berajzani készültek, Théoden király serege megérkezett és hátra támadta a sötét sereget. A csata során Théoden király életét vesztí Szauron vezére, az Angmari Boszorkánykirály által, kin majd Éowyn áll bosszút. Délről pedig Aragorn érkezett felmenteni a várost, a Holtak Seregével és Minas Tirithből a gondoriak is kirohantak. Hosszú harcok után Mordor és szövetségesei megtörték és menekülőre fogták, ezzel Minas Tirith megmenekült.

Aragornék a csata után néhány napra, seregeiket összeszedték és Mordorhoz meneteltek, a Fekete Kapuhoz, hogy elvonják a Szem figyelmét Frodóékról, akik a Végzet Hegyéhez igyekeztek az Egy Gyűrűt elpusztítani. A Fekete Kapu előtt az emberek seregei megütköztek Szauron seregével. Az Egy Gyűrűt a Végzet Hegyében elpusztították, Mordor és seregei megtörték. A csatát és ezzel Gyűrűháborút megnyerték. Aragornt, Isildur örökösét királlyá koronázták II. Elessar néven. Ezzel Gondornak újra lett királya és egy új aranykor köszöntött be.

Gondor az emberi királyságok egyike volt. Nevének jelentése: „*Kövesföld*”, de szokták a *Déli Királyság* néven is emlegetni. (Tolkien 2019: 1251.) A királyság a tenger partján terül el, északról és nyugatról hegyek takarják, és számos folyó megy át mezőin. A númenoriak menekültjei alapították, Arnor királyságával együtt a Másodkorban (Tolkien 2019: 1526.). A Közös Beszéd nyelvét beszélték. Mivelhogy Szauron birtokának küszöbén éltek, így állandó háborúskodásra kényszerültek. Ezenkívül harcoltak a haradrimi és rhún sötét emberei ellen is, ugyancsak állandó jelleggel. Ezáltal kiváló harcosok lettek és lényegében a kontinens őreivé váltak a Sötét Nagyúr ellen.

Az ország valós történelmi inspirációs oldala érdekes, mely abból fakad, hogy több helyről vesz át és építkezik. Rohan esetében a nevek, szimbólumok és lovassága által egyértelműbb kapcsolatot lehet meghatározni a germánokkal. Viszont Gondor esetében ez első látásra nem egyértelmű, ami abból fakad, hogy nevei és szimbólumai egyediek vagy megint csak akár több helyről is származhatnak. Tolkien levelei is alátámasztják ezt, amelyekben ő is több országhoz megpróbálta hasonlítani: Olaszországhoz (Hammond-Scull 2006: 462.), Egyiptomhoz (The Letters of J.R.R. Tolkien, 221-es levél) és a Bizánci Birodalomhoz (Hammond-Scull: 570.). És ha megint visszatérünk az Európára rávetített Középfölde térképhez, akkor Gondor körülbelül Itália vagy Görögország helyére tehető. (lásd 1. melléklet)

A bizánci kapcsolat az, ami talán a legközelebbi a fent említettek közül. Tolkien például Minas Tirithet úgy írta le, mint egy bizánci stílusú várost. (Hammond-Scull: 570.) A megmenekült númenoroknak két királysága volt: Arnor és Gondor. Arnor volt az északnyugati, Gondor a délkeleti. (Tolkien 2019: 1526.) Ez összefüggésbe hozható a Nyugat- és Keletrómai Birodalommal, melyek közül az utóbbi volt Bizánc. És mint a Nyugatrómai Birodalom, úgy Arnor is elpusztult a külső betörések által és csak a keleti rész vitte tovább az egységes birodalom örökségét. A Bizánci Birodalom történelme során több germán és szláv népet olvasztott magába, avagy inkább vett szolgálatba, hogy az ő segítségükkel harcoljon a barbárok ellen. Ez Gondornál is így volt, gondoljunk csak a rohirok országára, Rohanra. Gondor kapcsolata Rohannal nagyban hasonlít Bizánc kapcsolatára az Osztrigótokkal az 5. és 6. században: az uralkodó földet adott nekik, cserébe a germánok megvédték őket.

Legvégül a bizánci vonatkozásra utalhat az uralkodó eljövételének legendája. Konstantinápoly 1453-as eleste során XI. Konstantin bizánci császár meghalt és a Bizánci

Birodalom megszűnt. Viszont a császár emléke megmaradt különböző legendákban, mint a „*Márványkirály*”, akinek a visszatérése a birodalom újjászületését jelzi. Gondor igaz nem esett el, de sokáig nem volt királya, aki helyett helytartók vezették az országot. (Tolkien 2019: 1563.) Azóta lassú hanyatlás ment végbe, míg eljött Isildur örököse, Aragorn. S ezt már a harmadik könyv címe is elárulja, hogy „A király visszatér”.

Ugyancsak megemlíteném még a Gondor Helytartóinak uralkodását, ami viszont a Frank Birodalom olyan szakaszára emlékeztethet, mikor is a valós hatalmat a majordomusok, azaz udvarnokok, kvázi helytartók tarották a kezükben. Továbbá Imrahil herceg Hattyúlovagjai a frank lovagokra és folytonos keleti és déli sötét emberekkel vívott harcok a frankok arabok elleni háborúit idézhetik akár.

A népeken és helyszíneken kívül a történet cselekményében is találhatunk a történelemre utalható elemeket. A háború a történetben úgy szerepel, mint a jó és a rossz harca, ami eldönti a világ sorsát. A regényt Tolkien abban az időszakban írta, amikor Európában egy hasonlóan nagy háború zajlott: a második világháború. Itt az olvasó elsősorban Szauron és Szarumán személyében Hitlerre és Sztálinra, s a kettejük által kötött paktumra asszociálhat. A Helm-szurdok ostrománál, Rohan magára maradt – ezzel párhuzamosan Anglia is miután Németország lerohanta Franciaországot. Ugyancsak találhatunk Tolkien első világháborús élményeire utaló elemekre. Ilyen például a *Holtláp*, ami egy régi véres csata eredménye, hol az elesettek holtteste megmaradtak és egy valóságos ingoványt alkottak. (Tolkien 2019: 917-940.). A Tolkien katonaként részt vett a somme-i csatában és saját szemével látta a sáros, holttestekkel teli frontot, mely igencsak hasonlít a könyvben leírtakra. Vagy említhetnénk Frodó útját a trilógiában, aki barátjával, Samuval átutazta a fél világot, hogy elpusztítsák az Egy Gyűrűt. Útjuk során csak egymásra számíthattak, mely a katonák bajtársiasságára emlékeztethet. (Pfeffer 2015: 12)

Hogyha mindezt összevonnánk, akkor a Gyűrűk Ura egy olyan világban játszódik és olyan eseményeket vonultat fel, amelyek a későókori és koraközépkori Európájához hasonlítanak. Ahhoz az Európához, ahol a keletről betörő barbárok mindent elpusztítanak. Germánok, hunok, nomád törzsek, később északról vikingek és délről arabok törtek be Európába és veszélyeztették a Nyugateurópai világot. E gondolat mentén a csata Pelennor mezején az 451-es catalaunumi csata volna, ahol a rómaiak germán szövetségeseikkel legyőzték Attila a Hun seregeit és megvédték Nyugateurópát. Sőt e csata során a rómaiak szövetségeseinek, a vizigótoknak a királya I.

Theuderich volt, akinek a neve első ránézésre is hasonlít Théoden királyéra, továbbá ő is meghalt harc közben.

A korai kritikák például megpróbálták a könyvet megelőző eseményekkel, elsősorban a második világháborúval kapcsolatba hozni. Ennek oka, hogy nem sokkal az után jelent meg. Brooke-Rose munkájának végkövetkeztetése szerint ez a kitalált világ, a megatextus, amelyre a realista írásmód épül, és amit az olvasó nem ismer, allegorikus értelmezést eredményez. Vagyis az olvasó elkezd a leírtakban egy rejtett, másodlagos gondolatot vagy képet keresni. Ez pedig azt eredményezheti, hogy nem a szerző által kódolt jelentés kerül az előtérbe, így Tolkien szándékai és intenciói jelentéktelennek bizonyulnak. És mivelhogy a második világháború után íródott mű, ebből próbáltak értelmet meríteni. Ebben a rendszerben például a nazgúlok szörnyű hatásaikon repülve a légitámadásokat, a palantírok a rádiós kommunikációt és Szauron soha le nem csukódó szeme pedig a radart jelképezi. (Brooke-Rose 1981: 238.)

III. A TÖRTÉNETMESÉLÉS ATMOSZFÉRÁJÁNAK ELEMZÉSE

Az atmoszféra (légkör vagy hangulat) nagyon fontos része mindennemű alkotásnak, legyen az film, zene, könyv stb. Az esszéekben és más irodalmi művekben a hangulat az a szöveghalmaz által kiváltott benyomás vagy érzelmi összesség. Ez általában olyasmi, amit az olvasók nem nagyon tudnak megfogni – nem egy motívum vagy egy téma, hanem egy „érzés”, amelyet az olvasók olvasás közben kapnak az alkotótól. Az írók leírással és narrációval alakítják ki a történet atmoszféráját: olyan irodalmi eszközöket és technikákat használnak, mint a beállítás, a képalkotás, a szóhasználat és a figuratív nyelv. Ezen irodalmi technikák révén az atmoszféra egyfajta domináns érzést sugároz az olvasó számára, olyan részletek alapján, mint a környezet, a háttér, a tárgyak és az előkép. (Vásári 2013: 108-121)

A fantasy művekben az atmoszféra és annak megteremtése nagyon fontos részét képezik. Ebben kulcsfontosságú szerepet játszik a háttérvilág, annak konfliktusaival, helyszíneivel, múltjával, karaktereivel, kultúráival. Sőt, igazából a hangulat megteremtésének sikere mutatja azt, hogy a kitalált háttérvilág az jó-e - merthogy egy teljesen kitalált világban játszódik a történet, ahol minden egyes elemet az írónak kellett kitalálnia és megfelelően hangolnia a történet elmeséléséhez. A fantasy művekben, mint a többi irodalmi alkotásban, a történet, a narratíva van az előtérben, és a háttérvilág, mint más eszközök, azért vannak, hogy a történetmesélést kisegítsék. Lehet jó történet rossz háttérvilággal, de rossz történet jó háttérvilággal kevésbé tolerálható. Mégis azonban a fantasy írók számára ajánlott egy jól megalkotott és kigondolt világ, mert azzal nagyon sokat segíthet a történetmesélésben, különösen a hangulatteremtésben. Napjaink talán legnagyobb fantasy írója, illetve a modern fantasy legismertebb képviselője, Brandon Sanderson, azt javasolja, hogy tekintsünk a háttérvilágra úgy, mint egy karakterre a történetünkben. Vagyis: legyen személyisége, legyen múltja, legyen hangulata, érzete, legyenek egyéni sajátosságai, legyenek hibái és erősségei. (Lecture #5: Worldbuilding Part One 2022)

A Gyűrűk Ura atmoszférájának működését nagyrészt annak köszönheti, hogy folyamatosan egy részletesen megalkotott világot sejtet a történések háttérében, valamint az események súlya és jelentősége az egész világra kihat. Stemler Miklós *A világteremtés poétikája* című tanulmányában leírja, hogy „Azonban mindezek a tematikus eszközök csupán a felszínen megjelenő nyomai annak a narratív technikának, amely révén a „mélység” érzete megteremtődik.” És valóban: olvasás közben egy olyan érzést nyújt, ahol az olvasó egy élő és lélegző világ

történéseinek csak a jéghegy csúcsát olvassa el, miközben tudatosul benne, hogy sokkal több van a felszín alatt.

Középfölde világa és múltja kétféleképpen jelenik meg az olvasónak: regényen belül és azon kívül. Előbbi értelemszerűen mindaz, ami a regény cselekménye mellett és körülötte van – azaz a történet szerves része – utóbbi a függelékek, amik nem alkotják a narratíva szerves részét.

A függelékeknek, melyek a regény cselekményén „kívül” találhatóak fő feladatuk kiegészíteni a történetet, hogy jobban megvilágítsák a Gyűrűháborút és eredetét, néhol pedig pótolják az elbeszélés hézagjait. (Tolkien 2019: 1519.) Ezt az olvasó kihagyhatja – már ha ezt teszi és nem ereszkedik még mélyebbre a nyúlüregbe. Itt többek között a térképek, névmutató, családfák, szótárak, ábécék vannak. Tolkien részletesen kidolgozott világa és annak történelme itt még jobban érezhető, merthogy mindez több mint 200 oldalnyi szövegben kerül bemutatásra (Tolkien 2019: 1517-1774).

A regényen belülieknek a feladata, hogy a helyszíneknek, személyeknek és történeseknek nem csak súlyt adjon, de értelmet is, hogy az olvasó még jobban megértse a képzeletbeli világot és a történet szereplőinek a motivációját, tetteit. Ezeket általában egyes karakterek mesélik el a hobbitoknak, akik, mint az olvasó, idegenekként fedezik fel az egész világot. Ezek mellett visszaemlékezésekben és dalokban jelennek meg a történet során. Ezeket fogjuk most a következőkben példákon keresztül megvizsgálni. Átnézzük, hogy hogyan meríthetett életéből és világnézetéből, keresztény hitvallásából, a mitológiákból, valamint a történelemből, hogy ezek együtt, de néha külön, miképpen alkotják meg Középfölde hangulatát, a történetet működtető atmoszférát.

3.1. *A hobbitokról* - a személyes kapocs

„Ebben a könyvben jórészt a hobbitok szerepelnek, és aki elolvassa, sokat megtudhat természetükről, és valamicskét a történelmükről” (Tolkien 2019: 1.) Ezzel a sorral köszönti Tolkien az olvasókat az Egy Gyűrű elpusztításának epikus történetében. Ez *A hobbitokról* fejezet első sora, ami a trilógia *Prológusának* első fejezete. A *Prológus* nem másról, mint a hobbitokról,

Középfölde egyik jelentéktelen népéről, azok kinézetéről, történetéről, kultúrájáról, otthonáról szól. Nem a legakciódúsabb kezdés, de még nem is a legérdekesebb. Sőt talán túl békés, mondhatni unalmas, főleg azoknak, akik akcióra, feszes kezdésre számítanak. Az irodalmi alkotásokban különösen fontos, hogy az alkotó az első mondatban vagy bekezdésben valami érdekessel, valami rejtéllyel megfogja az olvasó kíváncsiságát, és előrevetítse mire számíthat a továbbiakban. Tolkien ezzel szemben egy történelemkönyv részletét tárja az olvasó elé. Oldalakon keresztül körülírja a hobbitokat, azoknak a kinézetét, történetét és otthonát. Mindezt meglehetősen részletgazdagon teszi, annak fényében, hogy erről a vidékről csak az első két-három fejezetben lesz szó és legközelebb csak az utolsóiban.

Feltevődik a kérdés, hogy miért fontos ez a hangulatteremtésben, hogyan alapozza meg a Gyűrűk Ura hangulatát ez a fejezet? A válaszáért tovább kell, hogy olvassunk.

„A hobbit népről elmondhatjuk, hogy szerény, de nagyon régi eredetű fajta. Hajdanán sokkal többen voltak, mint manapság; mindig is szerették a békét, a nyugalmat és a becsületesen felszántott, kövér televényt: ha csak tehették, jól művelt és ápolt földeken tanyáztak. A kovácsfűjtatónál, a vízimalomnál vagy a szövőszéknél bonyolultabb gépekhez a hobbitok nem értettek, és nem is szerették őket, noha egyébként ügyesen bántak a szerszámokkal. Többnyire már a régmúlt időkben is óvakodtak tőlünk, „a Nagyok népétől”, ahogy ők mondják; [...]” (Tolkien 2019: 1-2.)

A következő bekezdésekben tovább olvashatunk a hobbitokról. Tolkien ezzel a leírással elsősorban egy nagyon idilli, békés képet fest, azt a képet, ami a leginkább igaz erre a népre. Az emberben megelevenedik a felszántott, jól megművelt föld, ahol nyugalomra találhat. Egy olyan hely, ahová talán bárki elmenne és nyugodtan leélni az életét.

A fejezet további részeiben megtudjuk, hogy a hobbitok kistermetű nép: a törpöknél kisebbek, olyan hatvan és százhusz centiméter között vannak. Nem harcra vagy hódításra születtek – de nem is keresik azt. Történetükből kiderül, hogy nem egy harcias nép, sokkal inkább olyan, amely békésen meg akar élni a saját földjén. Szóval abszolút békeszerető, bajt nem kereső népség. Sőt a hobbitok nem is nagyon merészkednek el otthonukról, a Megyéről – csak Bilbó és rokona, a trilógia főszereplője Frodó és társai merészkedtek ki nagy kalandokra. A Megye Középfölde nyugati részén található és lényegében egy szárazföldi sziget. A Megye négy negyedre volt felosztva: Északi, Déli, Keleti és Nyugati Fertályra. Területét földművelésre, kertészkedésre

alkalmas mezők és békés erdők tarkítják. Erről térképet is készített Tolkien, amit a Prológus végén, a 26. oldalon talál az olvasó. Királya vagy hasonló kormányzata nem volt már jó ideje, így lakói békésen élhettek, távol a világ bajaitól, szerelmüknek, a földnek és a pipafűnek élve. (Tolkien 2019: 1-4)

Kiemelnék még egy részletet, ahol tetten érhető Tolkien hangulatteremtésének eszköze (a múlt felidezésével, a környezet leírásával, karakterizálással):

„De akár a tündéktől, akár emberektől származott az építőmesterség, a hobbitok a maguk módján alkalmazták. Egy csöppet se rajongtak a tornyokért. Rendszerint hosszú, alacsony, kényelmes házakat építettek. A legrégebbiek voltaképp csak a szmiálok-at utánozták; ezek száraz fűvel, zsúpszalmával vagy tőzeggel voltak fedve, és a falaik valamelyest kidomborodtak. Mindez azonban csak a Megye hajdankorára jellemző, és a hobbit építkezés később sokat fejlődött, sok újítással gyarapodott, amit a hobbitok a törpöktől vettek át, vagy maguk találtak ki.” (Tolkien 2019: 11.)

Ebben a részletben Tolkien továbbszínezi a környezetet, a hobbitok otthonát. Továbbra is a hobbitok otthona mutatja meg a hobbit nép jellegzetességeit. Építészetükből megtudjuk, hogy például nem szeretik a nagy tornyokat. Ez fontos, merthogy Tolkien számára a magas tornyok mindig is a hatalmat, a hataloméhséget jelentették (Szarumán és Szauron tornya) vagy éppen a nagyságot (Minas Tirith, a Fehér Toronyvár). Ezzel szemben a hobbitok nem rajonganak az ilyenért. Helyette *„hosszú, alacsony, kényelmes házakat építettek”*. *Kényelmes házakat*, azaz nem olyanokat, amivel a nagyságukat akarják kinyilvánítani. Ugyanúgy lakhelyükből és építészetükből megtudjuk, hogy egyszerű, falusias házakban élnek, amik ugyebár nagyon otthonosak. Tolkien tovább építi a Megyét, továbbra is azt az idilli falusi vidéket festi le. Sőt Tolkien egy olyan sajátos házat is kitalált, ami alapján rögtön ki lehet találni, hogy benne egy hobbit él: a földbe ásott üreges házak.

„Eredetileg minden hobbit a földbe ásott üregben élt, legalábbis így hitték, és még mindig az ilyesféle lakóhelyeken érezték magukat a legotthonosabbak;” (Tolkien 2019: 9.)

„A megyei hobbitok házai és üregei sokszor igen nagyok voltak, és népes családok laktak bennük.” (Tolkien 2019: 11.)

Mindemellett Tolkien az előbbi nagy részletgazdagsággal a hobbitokon kívül más népeket is említ, akikkel a hobbitok kapcsolatba kerültek. Ezek a tündék, az emberek, a szmiálok és a törpök. Aki először olvassa a könyvet és ugyanúgy először találkozik fantasyval, számára teljesen újak és egyben misztikusak, ismeretlenek ezek a népek - csakúgy, mint a hobbitok először. Tolkien ezekkel az utalásokkal nem mást tesz, mint a hobbitokat elhelyezi a világban és annak szerves részeivé teszi őket - azaz a különböző népek egymással interakcióba lépnek, átvesznek különböző szokásokat, találmányokat, vagy éppen különböznek egyes tulajdonságaikban. Vagyis ezekkel az említésekkel, a háttérvilág bevonásával egy olyan nagy és misztikus világot rejtett el a háttérben, ami a Megyén kívül esik és csak arra vár, hogy az olvasó felfedezze. Sőt, azzal, hogy Tolkien részletesen bemutatja a jelentéktelen Megyét, azzal azt is tudatja az olvasóval, hogy Középfölde bármely helye, bármely népe van olyan, ha nem öreg és szerteágazó, mint a hobbitok.

És miért olyan fontos a Megye leírása a nagy történet számára? Mert ez az otthona főhőseinknek, Frodonak, Samunak, Truffának és Pippinnek. A Megye testesíti meg az idilli otthont, mindent, ami szép és amiért szörnyű nagy kár lenne, ha a Sötétség elpusztítaná. Hőseink, nem csak a hobbitok, de az összes többi hős is ezért küzd, ezért harcol egy látszólag megnyerhetetlen háborúban: az otthonért. Tolkien pedig részletes mesélésével eléri azt, hogy az olvasó nem csak szívesen látogatna el Hobbitföldre, ha tehetné, de akár küzdene is érte. Utóbbi persze csak a regény folyamán testesül meg - mégis kellett ez a hosszúra nyúló leírás, hogy a későbbiekben erős érzést váltson ki az olvasóban.

Középföldének e jelentéktelennek mondható helye és népe nagyon közel állt Tolkienhez. Számára a Megye volt az idill, a béke otthona, ahová ő vágyott leginkább. Az egyszerű, vidéki angol életet szimbolizálta, bárminemű ipari gyár vagy hatalmas épületegyüttes nélkül. Tolkien a narratívában a Megyénél érezhetően a Mély Angliai ideológiára (Mély Angol vagy Deep England ideológia idealizálta a vidéki, főleg Dél-Angliai életet) utalt. A narratíva alatt számos ponton utalt a kettő hasonlóságára, mint például az időjárásban, mezőgazdaságban vagy dialektusban. Sőt már maga az elnevezése, Megye, eredeti nevén „*Shire*” is a vidéket-falut jelent. És ez az érzés az olvasót is átjárta, akinek a Megye, csakúgy, mint a szerzőnek, az örök béke megtestesítője.

Csak hogy ez az békés falusi világ, mint a valóságban is, nem tartott örökké. A Megye iparosítása Szarumán által, ami a harmadik könyv nyolcadik fejezetében *A Megye Megtisztításában* szerepel, utalhat Tolkien gyermekkori warwickshirei éveire, mikor is a vidéki

falut elérte az Ipari Forradalom. Emellett azt is képviselte, hogy a háború, még ha a világ túlsó végén is van, az bárhová elérhet. Ez megint csak egyfajta utalás lehet Tolkien részéről az első és második világháborúra, ahol a harcok már több kontinensen folytak és nem lehetett arról nem tudomást venni. A hobbitok lázadása és a Megye visszaállítása régi formájába egyfajta válasz volt erre és a modern társadalom problémáira. Az üzenete az, hogy vissza kell térni a természethez. Ezzel lényegében a Deep England gondolkodást vetette papírra, a természet világához vágyakozó érzést.

Tolkien *A hobbitokról* című fejezettel több olyan fő jellemvonást felvonultat, amik alapján egyértelműen megkülönböztethetjük őket más népektől. Tolkien fő eszköze a hangulatteremtés és egyben a hobbitok, az első kitalált nép bemutatására jellemvonásaik, a múltuk, a történelmük és az otthonuk bemutatása. Hangulatteremtés szempontjából sokat vett gyermekkori kedvenc helyéről: a dél-angliai vidékről, amibe szerelmes lett. Mindez meglehetősen egy száraz és akár unalmasnak mondható eszköze az atmoszférateremtésnek, mégis működik és koherens részét képezi a történetnek.

3.2. Az ispotály - a keresztény tónus

„[...] Gondorban még mindig értettek az orvosláshoz, ügyesen kezelték a sebeket, fájdalokat, s minden más betegséget, ami a Tengertől keletre a halandó embereket fenyegette. [...] De most csődöt mondott minden tudásuk és ügyességük; mert sokakat olyan kórság emésztett, amit nem tudtak meggyógyítani; Fekete Kórnak hívták, mert a názgúlok bocsátották rájuk. Akit a názgúlok árnyéka ért, mind mély álomba sülyedt, majd kihűlt, és meghalt. És a betegek ápolói úgy vélték, hogy a félszerzetet és Éowyn úrnőt is ez a kór rágja.” (Tolkien 2019: 1266-1267)

Minas Tirith ostroma és a Pelennor-mezői csata rengeteg áldozattal járt hőseink számára. Gandalfék meg tudták védeni a várost, Theodenék le tudták győzni a több ezres ostromló hadat, de a sok halott mellett sok volt a sérült, sőt a beteg is. Szauron gonosz erői, a názgúlok, a harcok során árnyékaikkal egy az orvosok által meggyógyíthatatlan kórt szabadítottak a védőkre, amit Gondor legjobb orvosai sem tudnak kezelni. Feltehetően ebben a kórban szenved Trufa és Éowyn is, akik a város menti csata hevében legyőzték a názgúlok közül a leghatalmasabbat, a Boszorkánykirályt.

Tolkien *Az ispotály* című fejezetben a nagy harcok utáni szenvedést, a rengeteg áldozatot és egyben az azután következő betegségeket és kórokat mutatja be az olvasó számára. Történetmesélésével a helyzetet reménytelennek festi le. Megírja, hogy Gondorban értenek az orvosláshoz, az öregség általi halálon kívül minden betegséget, sérülést, fájdalmat képesek gyógyítani - de a Fekete Kórt már nem, az egyszerűen meghaladja a képességüket. Így hőseinkre és a több száz, ha nem több ezer betegre a lassú halál vár, ami olyan, mint a legrosszabb rémálom. A részlet hangulata egyértelműen reménytelen és szomorú. Még Fehér Gandalf, az istar, az istenek anyyala sem tud segíteni. Gandalf fel-alá jár, az ápolókkal tanácskozik, de nem tudja meggyógyítani se hőseinket, se a várost.

A reménytelenség legsötétebb pillanataiban - mint igazából a regény legtöbb csatájában, drámai pillanatában, amiket Tolkien gondosan és szándékosan megszerkesztett - csillan meg a remény: ekkor lép a történetbe Aragorn. Aragorn, aki mindamelllett, hogy kiváló harcos és vezér, benne Gondor királyainak a vére folyik. Ez azért fontos, mert Gondor királyai gyógyító kezekkel rendelkeztek, amivel bárkit bármilyen kórtól meg tudtak menteni. Ez két dolgot jelentett: egyrészt, hogy megmenekülnek a betegek, a sérültek; másrészt azt, hogy visszatért a király Gondorba.

„Gandalf így szólt: - Ne álldogáljunk itt az ajtóban, hisz sűrget az idő. Kerüljünk beljebb. Az Ispotály betegei már csak Aragorn jöttében bízhatnak. Mert Ioreth, Gondor tudós asszonya azt mondta: - A Király keze gyógyító kéz, s erről ismerszik meg az igazi király.” (Tolkien 2019: 1270)

Aragorn, a kúráláshoz beszerezte a királylevelet, elkészítette a főzetet és megkezdte először Faramir meggyógyítását. *„Aztán kivett két levelet, tenyerére tette, rálehelte, majd elmorzsolta, s a szoba azon nyomban megtelt friss elevenséggel [...] a főzet illata mindannyiukat a homálytalan napok harmatos hajnalára emlékeztette, valami olyan földön, amelynek még a tavaszi szép világ is csak halvány árnyékképe. Aragorn is felrisszülve húzta ki magát, s szeme mosolygott, ahogy a tálat Faramir álmodó arcához emelte.”* (Tolkien 2019: 1275-1276) Tolkien atmoszférateremtés szempontjából a gyógyítást, mint egyfajta túlvilági kapcsolatot, egyfajta transzcendenst írta le, mintha Aragorn az égi erők segítségével gyógyította volna meg, és hozott megnyugvást Faramirnak. Sőt, a csodás gyógyítás nem csak Faramirra volt hatással, az egész terem, annak összes betegével, ápolójával érezhette ezt. Tolkien a *„napok harmatos hajnalát”* hasonlatot alkalmazta, ami az olvasó számára talán az egyik legbékésebb képet jelenti, egyben az egyik leginkább nem evilági érzést adja. De Aragorn itt nem áll meg, hanem az ispotály összes betegéhez

elmegy segíteni. „- *Ég veled, egy kis időre!* - mondta Aragorn. - *Most el kell mennem, mindazokhoz, akiknek még szükségük van rám.*” (Tolkien 2019: 1276)

Mindez azért fontos, merthogy lényegében Aragorn mindezt egymaga hozta el. Aragorn Isildúr örököse, azaz gondori királyi vér csörgedezik benne. Ő az, akinek az a sorsa a prófécia szerint, hogy Gondor királya váljon belőle, és elhozza az aranykort a királyságnak. A történet során megbizonyosodunk, hogy kiváló harcos, lojális bajtárs, erkölcsös ember. Igazi vezéralkat, aki törődik a népével, a jót akarja elhozni és akit az emberek, ha kell, a halálba is követnek. A történet során, mint az ideális lovagkirály van jelen. Mindemellett gyógyító kezei vannak, ami a gondori királyok egyik öröklődő képessége. Aragorn személye egyfajta messiás király. E téren Tolkien számos Jézus Krisztushoz hasonló jellemvonást és jelenséget vett át: Jézus gyógyító kezei, amiről megannyi legenda és tanítás van a keresztény kánonban; a messiás, a királyok királyának eljövetele; a Jézus által elhozott megváltás; a Pokolraszállás (Aragorn esetében a Holtak Völgye); a saját magán hordozó bűn jelenléte (Aragorn esetében ugye Isildur átka) illetve Jézus bátorsága önfeláldozása, szeretete. Ezek mind olyan jellemvonások, amiket Aragorn karaktere magában hordoz.

És ez miért fontos vagy egyáltalán jó az atmoszférateremtésben és így a történetmesélésben? A válaszhoz meg kell értenünk Aragorn karakterét. Aragorn a tökéletes királyt, a teljes férfit testesíti meg. Bátor, erényes, okos, kedves, vezetői, harci és taktikai képességei páratlanok. Mindenféleképpen egy inspiráló karakter. Ő alsó hangon (azért alsó hangon, mert Tolkien Frodo útjával pont, hogy a kiválasztott történetek ellen mutat példát) kiválasztott. Jézus Krisztus is keresztény elgondolásban Jézus, a királyok királya, a tökéletes keresztény, vagy legalábbis többé-kevésbé a követendő példa. Ő az, aki feláldozta magát értünk és emiatt a Mennybe ment, akit nekünk, keresztényeknek, követnünk kell. Nem leutánozni, hanem követni az útján és ezáltal magunknak, illetve a körülöttünk lévőknek jót hozunk. Tolkien, mint buzgó katolikus, e gondolat mentén építhette fel Aragorn és teremtette meg azt az inspiráló, megváltó atmoszférát, ami Isildur örökösét övezte, bárhol is volt: a Gyűrű Szövetségének útján, Boromir halálánál, a Helm-szúrdok ostrománál, a Minas Tirithért való küzdelemnél, a Fekete Kapui csatában vagy éppen itt az Ispotályban.

Egyértelmű, hogy Tolkien igyekezett az atmoszférateremtés szempontjából Aragorn visszatérését, mint egy felsőbb hatalom, egyfajta spirituális megtisztulás eljövetelével ábrázolni.

Merthogy Gondor királysága régóta hanyatlófélben van, amin csak Isildur örökösei, a remény elhozatalával tudnak megállítani, és Gondort ismét a virágzás útjára vinni. Ezt Aragorn elhozza, és Minas Tirith az Ispotályban megtudja:

„- Király! Hallottátok? Hát nem megmondtam? Akinek gyógyító keze van! - S az Ispotályból hamarosan híre ment, hogy a Király valóban itt van közöttük, s a háború végeztével gyógyulást hoz. A hír mint futótűz járta be a Várost.” (Tolkien 2019: 1276)

„Az Ispotály kapujában már egész tömeg verődött össze, hogy Aragornt lássa, s most mindenhova követték; s amikor végre megvacsorázott, emberek jöttek, s könyörögtek nekik, hogy gyógyítsa meg az övéiket is [...] És Aragorn fölállt; és ment, és hívatta Elrond fiait is, és együtt fáradoztak késő éjszakáig. És a Városban ez járta: - A Király megint eljön.” (Tolkien 2019: 1283)

Tolkien határozott kijelentésének megfelelően nem írt bele keresztény allegóriákat egyik művébe sem, mégsem tagadta, hogy művei vitathatatlanul Istenközpontú, keresztény szemlélettel áthatott világot ábrázolhatnak (Lángi 2017: 6.). Mindezt azonban, ahogy a példákön látszik, olyan finoman tette, hogy ezek ismerete nélkül is élvezhetőek. Nem akarta, hogy a történet prédikációs felhangokat kapjon: ő egy történetet akart elmondani, mindenféle allegória és ráerőszakolt mondanivaló nélkül. Aragorn esetében nem egyértelmű a hasonlat, mégis adott az az atmoszféra, amit leginkább Jézus történetében lelhetünk fel. És ha az olvasó azok iránt érdeklődik, azokat meg is találhatja a művekben: csak ahhoz előbb mélyebbre, a történet és a világ különböző rétegeibe kell, hogy lemerészkedjen.

3.3. Utazás a sötétben és Khazad-Dúm hídjá - a mitológiai és misztikus hangulat

A mitológiai hangulatteremtés talán egyik legjobb példája a regényben a Gyűrű Szövetségének moriai barangolása. Frodoék Mordorba vezető útjuk során kénytelenek kitérőt tenni Moria törp bányáiba. De, mint kiderül, a bánya elhagyatott és bent csak sötétséget, ürességet és csontvázakat találnak. Ez a trilógia első könyvének *Utazás a sötétben és Khazad-Dúm hídjá* fejezetekben játszódik.

„Nyolc koromsötét óra hosszát, két kurta pihenőt leszámítva, egyfolytában meneteltek; veszélyvel nem találkoztak, hallani nem hallottak semmit, s látni se láttak mást, csak a mágus botjának derengő fényét, ami ott táncolt előttük” (Tolkien 2019: 473)

Tolkien a több napos moriai utazást nagyon hangulatosan írja le, talán (és ez saját olvasói vélemény) ez a „kaland” sikerült a lehangulatosabbra az egész regényben. Tolkien leírásában elvisz minket egy misztikus, ismeretlen helyre, ami még hőseink számára is új (még Gandalf és Gimli számára is, pedig ők jártak itt korábban, igaz a fénykorában). Mindvégig érezteti azt a múltat, hogy hajdanán ez a törpök egy dicső városa, pontosabban bányája volt, ami valami nagy erő miatt elpusztult, és mára csak a nyoma maradt a régi dicsőségnek. Mitológiai nagyságú bánya ez, hiszen több napon át barangolnak benne, ami a legtöbb északi, görög és más mitológiában gyakori módja az egyes utazások vagy küzdelmek gigászi mértékének felmutatására (pl: Trója ostroma, az alvilági utazások, Odüsszeusz utazása). Kamráról kamrára mennek át, egyik lépcsőről a másikra, el-el akadnak egyes kereszteződésekben. Ez már önmagában ijesztő, de erre Tolkien még egy lapáttal rátesz a sötétséggel. Moria csarnokaiban nagy a sötétség, Gandalf világító varázsbotjával és a többiek fáklyáival is alig-alig látnak. Tolkien a sötétséget itt, mint a horror egyik elemét alkalmazza: egy olyan erőt, ami mindent körbevesz és állandó félelmet, paranoiát, klausztrofóbia érzését váltva ki bennünk. [...] *Körülöttük mindenütt üres a határtalan sötétség, a kedélyükre rátelepedett a bányacsarnokok és szanaszét ágazó lépcsők, folyosók magánya, irdatlan kiterjedése.” (Tolkien 2019: 473)*

A történet során kiderül, hogy Moria egy különleges bánya:

„-Mithril-ért - felelte Gandalf. - Moria kincse nem az arany és a drágakövek, a törpök játékszere; nem is vas, a szolgálójuk. [...] De a világon csak itt található a moriaezüst, vagy való ezüst, ahogy némelyek hívták: tünde-nyelven mithril.” (Tolkien 2019: 476)

A *mithril* egy misztikus anyag vagy elem, amit csak itt lehet megtalálni és rendkívül értékes. Ez egy teljesen, Tolkien által kitalált elem, ami ugye nagyon ritka, még az ezüsthöz is szebb, illetve a legkeményebb elem Középföldén. Az ebből készült tárgyak messze híresek és drágák. A mithrillel hőseink nem egyszer találkoztak: Bilbó *A hobbit* története alatt került a kezébe egy mithril ing, amit majd odaad Zsákos Frodónak, amikor Frodó beszállt a Gyűrű elpusztításának küldetésébe. Az ing később megmentette Frodó életét, amikor egy lándzsa eltalálta őt Móriában. Ezzel a kapoccsal Tolkien egyrészt érezteti a színfalak mögött működő háttérvilágot, hogy minden

mindennel kapcsolatban van és hőseink, ahol járnak azt megtapasztalják. Ez a tolkien mitológiai építkezés egyik „földhözragadt” példája. Másrészt meg a legtöbb északi, görög vagy egyéb mitológiai történetben gyakori az olyan elem, ami legendás státuszú, nem lehet elpusztítani és csak egy vagy két helyen található meg. És ez a mágikusnak mondható elem sokszor barlangok, kazamaták mélyén, vagy veszélyes helyeken van elrejtve.

A Khazad-dúm fejezetet tovább olvasva újabb mitológia, egyben történelem építésnek és hangulatteremtésnek lehetünk tanúi:

„-Kivertük az orkokat a Nagy Kapuból és az őr... valószínűleg „szobából” és „sokat lemészároltunk a fényes... Napon a völgyben. Flóit megölte egy nyilvessző. Ő levágta a nagyot. [...] Megszálltuk a huszonegyedik csarnokot, hogy ott rendezkedjünk be. Van ott egy... [...] Durin fejszéje... sisak... Majd: Balin most Moria új ura... való ezüstre leltünk... jól kovácsolt... mithril... [...] gyász... nap, november tizedéken, a Feketepatak völgyében elesett Moria ura, Balin. Egyedül ment ki, hogy belenézzen a Tükörtóba. Egy ork lőtte le egy fa mögül. Az orkot levágtuk... de keletről, az Ezüstértől... újabbak, sokan. [...] a kaput eltorlaszoltuk... rettenetes... szenvedés... [...] dobok, dobok a mélyben! ... közelednek” (Tolkien 2019: 481-482)

Ez a moriai törpök krónikájának megmaradt részlete. Gandalfék találnak rá Balin sírjánál, a törpök megmaradt csontvázai mellett. Gandalf a krónikát elkezdte áttanulmányozni, hogy rájöjjenek mi is történt itt Moriában. A krónika darabos részeiből kikövetkeztetik Moria visszafoglalását, újjáépítését, a mithril bányászatát, Durin, majd Balin halálát, végül Moria elését az orkok és valamilyen sötét erő által. Tolkien e résszel lényegében Gandalfot, mint a történelmet feltáró kutatót állítja be, ami talán saját kutatói hivatásához kikacsintás. A szövegből egyrészt kiderül az a rejtély, hogy mi lett a törpbányával, amivel hozzáad a félelemhez és a horrorhoz. Másrészt Tolkien tovább bővíti azt a tolkien mitológiai világot, ami az egész történetet körbeöleli. Harmadrészt a törpök nevei ismerősek. Balin *A hobbit* történet egyik főszereplője, a tizenhárom törp egyike. Balin Gimli unokabátyja, illetve Bilbó és Frodó jó barátja. Ezzel máris személyessé válik főhőseink számára Balin és a törpök sorsa. És ha a Gyűrűk Urától eltekintünk, és Balin, Durin, Flói nevekre koncentrálunk, akkor feltűnik, hogy ezeknek erős északi skandináv hangzása van, ami nem csoda, hiszen északi germán nevek. Többek között ugyanezeket sorolja fel a *Völuspá* (*Völva jövendölése*) című profetikus északi ének a *Verses Edda* elején, az elsőnek született törpök nevéként: olyan mellett, mint Durin, Dáin, Thráin, Fundin és Gandalf, akik nem csak a tolkien

mitológiában-történelemben, de páran a Gyűrűk Urában is megjelennek. Tolkien talán kicsit túlságosan egyértelműen, de felhasználta az északi mitológiát (annak neveit és a törpökhöz hasonló apró lényeket) a történetéhez, hogy ezzel is tovább építse a mitikus atmoszféráját.

Hőseink azonban nem sokáig időzhettek Bálin sírjánál és a krónika soraiban. A várost elpusztító orkokkal gyűlt meg a bajuk, akikkel ádáz harcot vívnak, majd próbálnak kimenekülni Khazad-Dúm hídjánál. Ekkor azonban előbújik az a lángoló sötét erő, amitől Gandalf is fél, és ami a Moriai barangolás során mindvégig a levegőben volt.

„Az orkok tömege szétvált, s láthatólag rettegve verődött össze kétoldalt. Valami közeledett a hátuk mögött. Hogy mi, az nem lehetett látni; mint egy árnyék, olyan volt; középen fekete alak, emberféle, de nagyobb annál; vele és előtte erő járt és rettenet. [...] A lángok fölbömböltek, üdvözlésképpen, s körülnyalták; a levegőben fekete füst kavargott. Lobogó üstöke tüzet fogott és lángolva úszott mögötte.” (Tolkien 2019: 492-493)

Egy balrog volt az. A balrogok a tolkieni mitológiában Középfölde gonosz lényei. Tűzdémonok, akik a két sötét úr, Morgoth és Szauron szolgálatában álltak. Tolkien fokozatosan építette fel őket, mint az a sötét, lángoló démoni erő, amit a Gyűrű Szövetsége nem lesz képes legyőzni. A misztikum építése közben az olvasó fejében megfordul az a gondolat, hogy ez a balrog pusztíthatta el Moriát és aludt csarnokaiban mély álomban, míg nem hőseink fel nem ébresztették.

A balroggal küzd meg Khazad-dúm hídjánál Gandalf. Gandalf és a balrog küzdelme pedig a már korábban említett szakrális sámánküzdelmek mintáját követi: a két nem evilági erővel rendelkező összecsapása, mely kozmikus méreteket ölt, szinte időn és téren kívül s belül zajlik, s a győztes sámán szellemi-lelki-testi formában újjászületik. A harc során a balrog lezuhan a mélybe és magával ragadja Gandalfot. A szövetség ekkor úgy hiszi, hogy Gandalf (aki talán a szövetség legerősebb erőjét képviselte) meghalt. Nem tudják azt, hogy újjászületik Fehér Gandalfként, mint egy sámán, hogy újabb, magasabb fokon folytathassa tovább feladatát. Innentől fogva Gandalf feladata már sokkal nagyobb lett: neki, mint Fehér Varázslónak, vezetnie kell Középfölde Szabad Népeit az Ellenség ellen. (Hoppál, 17-18)

Tolkien a heroikus küzdelemmel ismét tovább erősíti a tolkieni mitológia jelentőségét, jelenlétét az egész világban, valamint a hangulatát. Rejtélyek, misztikum, horror, jó és rossz küzdelme, kincsek, különös népek elhagyatott varázslatos városai, szörnyű erők - ezek mind

megjelentek e két fejezetben és építették fel a regény megannyi történetének a hangulatát. És mindez a tolkieni mitológiában a jéghegy csúcsa. Az Egy Gyűrű elpusztításának története igazából csak egy a sok közül, ami Középföldén történik. A két fejezet során sorra kaptuk az utalásokat további, ehhez hasonló történetekhez: Moria története, a balrogok eredettörténete, Balin és Durin története, Aragorn utazása Moriába, Gandalf eredete és feladata ebben a világban. Tolkien a forrásul szolgáló hitvilágokból leginkább a színeket vette kölcsön, amikkel a saját maga által kidolgozott alakokat színezte ki. Ezek a források általában északi germán, kelta, görög mitológiák voltak. Közülük a legnagyobb hatást és példát az északi germán adhatta. De ezeket ő tovább építette, megalkotva a saját mítosz-szimulációját.

3.4. *A rohírok útja és A csata Pelennor mezején* - történelmi jelenségek

A rohírok útja és *A csata Pelennor mezején* a harmadik könyv 5. és 6. fejezete, amely arról szól, hogy Théoden rohani hadával Minas Tirith felszabadítására siet és a város előtt megküzd a sokkal nagyobb sötét sereggel. A rohírok (azaz rohani lovasok) bátran, félelmet nem ismerve rontanak rá ellenségeikre, úzik ki a külső falak mellől az őrséget és küzdenek meg a különböző ork és szövetségeseik csapataival a város alatt. Ez a trilógia talán a legheroikusabb és legfelemelőbb része. Tolkien a csata menetét mindvégig monumentális és olykor libabőrt kiváltóan írja le. Itt érezhető a legjobban, hogy Tolkien a történelemből is inspirálódhatott a csaták leírásához, a harcosok kultúrájának megfogalmazásához.

„- Eljött az óra, Lovasvég lovasai, Eorl fiai. Előttetek a tűz és ellenség, az otthon messze, a hátatok mögött. Bár idegen mezőkön szálltok harcba, a dicsőség, amit itt arattok, tietek lesz az idők végezetéig. Esküt tettemek; most teljesítek.” (Tolkien 2019: 1233)

Théoden király rövid beszédet tartott az első roham előtt harcostársai számára, amivel máris megadja az elkövetkezendők atmoszféráját: távol az otthontól, idegen mezőkön fognak harcolni, de amit itt tenni fognak, az olyan jelentős lesz, hogy az idők végezetéig is fennmarad. Ez a fajta önfeláldozás érzése a dicsőségért, az otthonért elkíséri a lovasokat és minket, olvasókat is. A történelemben gyakori volt, hogy a vezetők katonáikat úgy motiválták, hogy rámutattak áldozatuk jelentőségeire: általában a szerettekért, a hazáért, egy nemesebb elvért vagy esetleg a világot (első és második világháború) küzdenek. Tolkien, mint volt első világháborús katonát is

főképpen ezt motiválhatta a jelentkezésénél, hogy az otthonáért és a közjéért meg küzdeni, még ha később ebből ki is ábrándult az állások nyomorában.

Ugyancsak kiemelnénk nem csak történeti, de háttérvilági hangulatteremtés szempontjából az utolsó mondatot a részletből: „*Esküt tettetek; most teljesítétek*”. Ez a fajta eskütétel történeti hangulatteremtésből arra vezeti rá az olvasót, hogy a rohírok lényegében erre a napra, erre a nagy cselekedetre készültek egész életükben, hogy arra esküdtek fel, mint harcosok, hogy az otthonukat megmentik a sötétségtől. Így az ő harcuk morálisan is meg van alapozva. Háttérvilági hangulatteremtés szempontjából azt lehet elmondani, hogy az eskü a rohani kultúrában egy nagyon komolyan vett dolognak számított. Hasonlóan igaz ez a germán és kelta népekre is, ahonnan Tolkien sokat átvett - sőt maga a Rohan is lényegében az angolszászokról lett mintázva. A germán törzseknél és királyságoknál a harcosok esküjükhöz hűen éltek vagy haltak - ha egy harcos például felesküdt a király védelmére, az akkor köteles volt az életét feláldozva megvédeni őt, ezáltal dicsőséget nyerve a túlvilágon. Sőt, a legtöbb germán királyságnál voltak úgymond „esküt tett” (Oathsworn) harcosok is, akik a király testőreiként szolgáltak. A becsületnek és harcnak ez a fajta felfogása benne volt a vallásukban, a kultúrájukban és a mentalitásukban. Tolkien ezzel a történelmi kapocssal kívánta a rohaniakról kialakítani a becsületes, de harcban vérszomjas és vad nép képét.

A csatát annak ellenére, hogy Tolkien nagyon hangulatosan és a germán történetek dicsőséges légkörére emlékeztetően írja el, nem bonyolítja túl és igyekszik egy-egy karakterre koncentrálni. A Minas Tirith alatti csatában Théoden, Éomer, Éowyn és Trufa szemszögéből mesél, de leginkább Théoden (a vezér) és Trufa (mint a bajba kerülő sorkatona) nézőpontjából. Azaz Tolkien egy felülről irányító és egy a sorokban harcoló nézőpontot használ fel a csata elmeséléséhez. Nézzük is meg az előbbit, ott Tolkien hogyan teremti meg a hadakat vezető király nézőpontjának hangulatát:

„- *Éomer, fiam! Te vezeted az első éoredet - rendelkezett Théoden. - A királyi lobogó mögött lovagolj középen. Elfhelm, fordítsd a századodat jobbra, ha túl vagyunk a falon. S te, Grimbold, a tiedet balra. A többi meg kövesse az első hármat, ahogy módja van rá.*” (Tolkien 2019: 1233)

Théodent a csata alatt úgy ismerhetjük meg, mint a bátor, mégis kellőképpen taktikus, tapasztalt, öreg hadvezért, akinek minden bizonnyal ez lesz az utolsó csatája és nem engedi, hogy

népe, szövetségese és saját becsülete kárára menjen. A csata hevében bátor, mégis ura a helyzetnek. Inspiráló alattvalói számára. Benne is megtestesül a tökéletes, bátor király képe. Az iménti részletben rögtön és világosan adja a parancsot tisztjeinek, illetve arra buzdítja őket, hogy őt kövessék. Merthogy ő lesz az ék, aki vezeti a hadsereget, ott lesz az első sorokban. Ez az az idealizált királykép, amit Tolkien a történelem számos uralkodójáról mintázott. Sőt, maga a csataterv is kellőképpen egyszerű: lényegében az ókorban és a középkorban sem voltak ennél bonyolultabb haditervek, minthogy a jobb vagy a balszárnyon bekeríteni az ellenséget, középen ékként áttörni a vonalat. Mindemellett a királyi zászló fontosságát is kiemeli Tolkien.

Théoden verses beszédei pedig meglehetősen hatásosak. A sereghez szólnak, azoknak parancsol, sőt meg inkább motiválja őket. Érződik benne, hogy nem a saját becsületéért vagy önös érdekért kelnek harcra, hanem valami felsőbb jóért. „*Vad vágy gyúl, győzd: tüzelj, gyilkolj! Rázd a dárdát, rontsd a pajzsot, kard és vér napja vár, mire a nap kél!*” Nincsenek túlbonyolítva ezek a parancsok, minduntalan felszólítanak minket, hogy vágassunk vele együtt Gondor megmentéséért. A magyar fordítás pedig talán még hozzáad a rövid, egy-két magánhangzós szavaival. (Tolkien 2019: 1236)

Na de kik ellen indultak meg ily bátorsággal és elszántsággal Théodenék? Kik ellen kell, hogy megvédjék Minas Tirithet, az otthonukat és talán az egész világot?

Szauron és szövetségesei ellen, akikből számos van. Szauron alatt szolgáltak az orkok, a haradiak, a varjágok, a keletlakók és más sötét lények. Egy szövetség lényegében, egy gonosz szövetség, ami Minas Tirith ellen vonult. Tolkien ezzel monumentális jelleget adott a konfliktusnak, hogy ez nem csak Szauron és országa, Mordor küzdelme Gondor ellen - hanem több jó és rossz ország küzdelme, egyfajta *Nagy Háború, világháború* akár. Mordor és szövetségesei egy nagy és gyors támadással tervezték elpusztítani az emberek királyságait.

Mordor katonái az orkok. Az orkokat az Északi Sötét Hatalom tenyésztette ki még az óidőkben. Saját nyelvük állítólag nem volt, de más népek nyelveiből összeszedték azt, amit jónak láttak. Ennek az eredménye egy durva és zagyva beszéd, ami még maguk szükségleteire sem volt alkalmas – a szitkozódáson kívül. Gonosz lények voltak, akik magukat is gyűlölték, saját társaik közül a gyengéket, a *snagákat* rabszolgaként tartották. E nép nagyon szerette a hangos dolgokat és a gépezeteket – a természetet és a békét gyűlölték. Állandó jelleggel épített különböző gépeket, melyekért kivágták a fákat, eltorlaszolták a folyókat. (Tolkien 2019: 1685) Nyelvük alapján az

Ipari Forradalom munkásosztályáról mintázhatta őket, akik a munkától piszkosak és beszédük ugyancsak durva, csakúgy mint a munkájuk. Számos ehhez hasonló párhuzam van a történetben, mind helyszínben, karakterben és cselekedetben. (Quincey 2009: 46.)

Az orkok csak egyike volt a sok népnek Szauron oldalán. Az egész sötét hadnak feltehetően van egy erős keleti vonatkozása, amire Edward Vajda is felhívta a figyelmet előadásában. Szerinte Tolkien tudatosan csinálta meg úgy a Fekete Beszédet, hogy az a türk, mongol és szibériai nyelvekhez hasonlítson. Ő főképpen az egyes szavak hangzását és szerkezetét hozta párhuzamba. Példaként az Egy Gyűrűre írt Fekete Beszédet a magyarra fordított változattal hasonlította össze. (Edward Vajda 2012.) Ennek a fontossága abban rejlik, hogy Tolkien elsősorú eszköze egy nép, egy kultúra létrehozásában az a nyelv volt – a függelékekben is az egyes népeket nyelvük alapján jellemzi. Azaz Tolkien a veszélyt, a bajt Kelettel hozta kapcsolatba. Ha megint csak visszatérünk Európára rávetített Középfölde térképre, akkor Mordor a Kárpát-Medencére vagy akár Anatóliára tehető. (lásd 1. melléklet) Mordor szövetségesei javarészt emberek, akik Gondorhoz képest keleten és délen élnek. Ők a haradrimiak, varjágok és a keletlakók. E népek, még ha nincsenek is annyira kidolgozva, hasonlítanak az arabokra, törökökre és nomád türk népekre. A haradrimiak főképpen íjat használtak és hatalmas elefántokat, vagy olifántokat ahogy a karakterek említik, és a keletlakók Szauron elit harcosai voltak, akik kiváló dárdákat és pajzsokat használtak.

A történelmi jelenségekkel való összehasonlítás tükrében kitűnik, hogy Tolkien milyen atmoszférát akart teremteni, és hogy a háttérvilágnak, a történelem által inspirált népekkel, kultúrákkal, milyen fontos szerepe volt ebben. Tolkien sokszor látszólag idegen ideákat rakott össze, de olyan formában és olyan közös témába beleépítve, hogy mindez harmonikusan működik. Tolkien világát nem egy történelmi eseményre építette rá – hanem a történelmi elemeket építette bele a világába. Tolkiennek nem is az volt a célja, hogy allegóriákat kreáljon. Az ő célja egy angol mitológia megírása volt, aminek értelemszerűen nyugat-európainak, avagy angolosnak kellett lennie. És ebből a szempontból, hogy történetével elmesélte a Nyugat diadalát a Kelet fölött, ez sikerült is. Olyannyira, hogy az olvasó saját világára asszociál és nem az angolra.

ÖSSZEFOGLALÓ

A szakdolgozat témája J. R. R. Tolkien Gyűrűk Ura háttérvilágának elemzése, a történetet működtető atmoszféra sajátosságai. A munka célja a Gyűrűk Ura háttérvilágának az elemzése, a történetet működtető atmoszférája sajátosságainak feltárása és utóbbi kettő közötti kapcsolatnak a meghatározása volt. Mindez annak érdekében, hogy betekintést nyerjünk a regény struktúrájába, Tolkien világnézetébe és történetmesélésébe, illetve a Tolkienhez hasonlóan a fantasy műfajában alkotók számára is segítséget nyújtsunk.

Az első fejezetben a kort, az író korának és irodalmának az eszme- és irodalomtörténeti áttekintését végeztük el. A 20. század első feléről esett itt főleg szó, arról az időszakról, amikor az író élt, és a világ nagy változásokon esett át. A két világháború, a szélsőséges ideológiák hatalomra jutása és a technológia gyorsütemű fejlődése, mind rányomták bélyegüket az emberiségre, az irodalomra és Tolkien művészetére is. Az irodalom feldolgozta a háborúkat, sőt a politika fegyverévé is vált, majd pedig kiutat keresett az új világrendben. És ez a kiút sokszor távoli, kitalált, fantasztikus világokat jelentett.

A második fejezetben a háttérvilág elemzésére került sor. Aszerint, hogy honnan inspirálódhatott Tolkien Középfölde megalkotásában, négy szemszög szerint tettük ezt: életrajzi, keresztényi-teológiai, mitológiai és történelmi. Tolkien életében meghatározók voltak baráti és családi kapcsolatai, keresztény neveltetése, az első világháború, az északi mitológia és nyelv iránti érdeklődést, illetve a saját nyelvek alkotása. A keresztény értelmezések, gondolatok, szerepek, azok fontos részét képezik a történetnek és a világnak is. Mégis olyan keresztény olvasmányélményt ad az olvasónak, amit csak akkor vesz észre, ha mélyen a sorok mögé néz. Az ógermán, kelta, görög mitológiákat is felhasználta Tolkien inspirációnak a különböző népek és történetek megírásánál. Itt inkább a forrásul szolgáló hitvilágokból leginkább a színeket vette kölcsön, amikkel a saját maga által kidolgozott alakokat színezte ki. Végül a történelmet is felhasználta Tolkien, de nem egy történelmi eseményre vagy korra építette a háttérvilágot, hanem a történelmet, mint eszköztárt használta fel ahhoz, hogy saját történetét mesélje el. Olyan elemeket vett át, amikkel érzéseket, témákat, üzeneteket tudott bemutatni a történet során és ezeket úgy építette be, hogy azok beleolvadnak a kitalált világba.

A harmadik fejezetben először az atmoszféráról esett szó, kifejtésre került annak fontossága a történetmesélésben. Ezután a regényből vettünk ki részletek alapján elemzésre került, hogy ott Tolkien milyen hangulatot teremt és hogyan éri el azt, milyen eszközöket használ fel.

Igyekeztünk a háttérvilág és az atmoszférateremtés kapcsolatára rábukkanni. A Megye és a hobbitok leírásában saját nosztalgikus gyerekkori múltját használta fel. Fő hangulatteremtő eszköze a tájleírás volt és annak felhasználása a hobbitok, mint békés nép karakterizálásánál. Az Ispotály című fejezetben keresztény párhuzamokat és erényeket épített be Aragorn karakterébe. Fő eszköze a spirituális, felsőbb hatalmi erő, illetve kapcsolat bemutatása és Aragorn, mint a kiválasztott király segítségnyújtása. A Moriában játszódó fejezetekben az északi mitológiát és a saját tolkieni mitológiáját építette bele a történetbe, ahol megismerkedünk Moria és a törpök történetével. Fő eszköze a misztikum és horror érzésének fenntartása, valamint a tolkieni mitológia beépítése a történetbe. A Pelennor mezői csata leírásában Tolkien a történelmet is felhasználta, ahol karakterizálta a jó és rossz erőit, a harcnak pedig súlyt ad. Fő eszköze az atmoszférateremtésnél a heroikus hangvételi narráció, a karakterek beszéde és tevékenysége, ami alapján megismerjük a rohaniakat és Szauron seregeit.

Összegzésül, véleményem szerint Középfölde azért olyan sajátos még a fantasy világában is, mert Tolkien egyszerre több helyről emelt át vagy inspirálódott, a kölcsönzött elemeket majd sajátosan összerakta, megalkotva ezzel egy teljesen egyedi világot. És ezt a világot felhasználta arra, hogy az Egy Gyűrű elpusztításának a történetét különleges környezetbe helyezze. Tolkien a háttérvilágot a hangulatteremtés egyik fő eszközeként használja fel. Középfölde több, mint egy helyszín, egy háttér. Tolkien mindvégig egy olyan varázslatos világot sugallt a háttérben, aminek van múltja, karaktere, ahol több száz gondosan kidogozott nép élt egymással kapcsolatban, egy olyan kitalált helyet, ami él és lélegzik, ahol hőseink tetteinek van hatása és befolyásolják környezetük eseményeit. És ez a Gyűrűk Ura atmoszférateremtésének fő fegyvere.

РЕЗЮМЕ

Тема дисертації – Особливості атмосфери та аналіз світу трилогії Д. Р. Толкіна "Володар перснів". Метою роботи було проаналізувати фоновий світ „Володаря перснів”, дослідити особливості атмосфери самої історії, та визначити взаємозв’язок між ними. Усе це потрібно для того, щоб зрозуміти структуру роману, світогляд і манеру розповіді Толкіна, а також допомогти іншим творцям у створенні романів у жанрі подібного фентезі.

Загалом я прийшов до висновку, що світ Середзем’я є таким особливим тому, що Толкін для свого роману запозичив елементи одразу з кількох різних сфер (життєвого досвіду, християнської теології, міфології та історії), які потім особливим чином склав. В результаті він створив абсолютно унікальний світ. Автор трилогії використав цей світ, щоб поставити історію знищення Єдиного Кільця в особливі обставини. Толкін використовує фоновий світ як один з основних інструментів для створення потрібної атмосфери. Середзем’я – це більше, ніж місце з фоном. У своєму романі Толкін пропонує такий магічний вигаданий світ, який має минуле, сьогодення, і характер. У ньому живуть сотні ретельно створених народів, пов’язаних один з одним, з тисячолітньою історією. Вигадане місце, яке живе і дихає, де дії наших героїв впливають на події в їхньому оточенні. І це головна зброя „Володаря перснів” - у створенні атмосфери.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

SZÉPIRODALOM

1. Erich Maria REMARQUE 1929. *Nyugaton a helyzet változatlan*, Magyar Könyvklub, Budapest
2. J.R.R. TOLKIEN 1991: *Szilmarilok*, Árkádia, Budapest
3. J.R.R. TOLKIEN 2019. *Gyűrűk Ura I-III*, Európa Kiadó, Budapest
4. J.R.R. TOLKIEN 2020: *A hobbit*, Magvető Kiadó, Budapest
5. J.R.R. TOLKIEN 2018: *Középfölde formálása*, Helikon Kiadó, Budapest

VALLÁSOS-TEOLÓGIAI IRODALOM

6. A Katolikus egyház Katekizmusa 2. kiadás, Szent István Társulat, Budapest 2009.
7. Biblia 2. kiadás. Szent István Társulat, Budapest, 2008

SZAKIRODALOM

8. CAROLYN RC WILSON 2006. *Writing the War: The Literary Effects of World War One*, A Senior Honors Thesis, Ohio State University
9. Carolyn RC WILSON 2006. *Writing the War: The Literary Effects of World War One*, A Senior Honors Thesis, Ohio State University
10. CARPENTER, HUMPHREY: *J. R. R. Tolkien élete*. (Ford.: KONCZ Éva, TÓTFALUSI István.) Bp.: Ciceró Könyvkiadó, 2001.
11. *Első század*, 14 évf. 3. sz., 2015. nyár, SÁNDOR András 2015. *Háborús traumák az első világháborúban*, ELTE, Budapest
12. *Első század*, 14 évf. 3. sz., 2015. nyár, SÁNDOR András 2015. *Háborús traumák az első világháborúban*, ELTE, Budapest
13. FÜZESSY Tamás 2012: *Ilúvatár ajándéka – A halál teológiai értelmezése Tolkien mitológiájában* In: Pödör Dóra dr.–Nagy Andrea–Füzessy Tamás (szerk.): *J. R. R. Tolkien: Fantázia és erkölcs. Jubileumi tanulmánykötet*. Bp.: Magyar Tolkien Társaság, 2012
14. *Galaktika 5. sz.* PÓSA Zoltán 1991: *Mese és fantasy – a mítosz teljességéért*
15. GALÁNTAI József 1998: *Az első világháború*. Budapest

16. GYÖRGY P.–TURAI H. (szerk.) 1992: *A művészet katonái. Sztálinizmus és kultúra*, Budapest
17. HAHN István 1980: *Istenek és népek*, Minerva, Budapest
18. Heather Anne PFEFFER 2015: *Nine Companions: Exploring Loyalty Beyond Logic in J.R.R. Tolkien's The Fellowship of the Ring*, University of North Carolina, Asheville
19. Heather Anne PFEFFER 2015: *Nine Companions: Exploring Loyalty Beyond Logic in J.R.R. Tolkien's The Fellowship of the Ring*, University of North Carolina, Asheville
20. Henryk MICHALSKI 1972: *Az atomháború első száz órája*, Zrínyi Katona Kiadó, Budapest
21. Humphrey CARPENTER–Christopher TOLKIEN 1981. *The letters of J.R.R. Tolkien*, George Allen and Unwin, Crows Nest
22. *Jelenkor* 1994. 1. sz. BABARCZY Eszter 1994: *Mikor politika az irodalom?*
23. John KEEGAN 2010. *Az első világháború*, Európa, Budapest
24. KELEMEN Zoltán 2017: „*The west is the best*” – *vallási formák és élmény Tolkien műveiben*
In: Pödör Dóra dr.–Nagy Andrea–Füzessy Tamás (szerk.): *J. R. R. Tolkien: Fantázia és erkölcs. Jubileumi tanulmánykötet*. Bp.: Magyar Tolkien Társaság, 2012
25. *Könyv és nevelés* - 15. évf. 2. sz. (2013.) FELEKY Mirkó: *Aki újra visszavezet bennünket Fantáziába A modern irodalmi fantasy szülőatyja: J. R. R. Tolkien Könyv és nevelés*
26. KÖPECZI Béla 1972. *Eszme, történelem, irodalom*, Akadémia, Budapest
27. LÁNGI Zsófia 2012: *Tolkien és a Biblia – Bibliai analógiák J.R.R. Tolkien műveiben* In: Pödör Dóra dr.–Nagy Andrea–Füzessy Tamás (szerk.): *J. R. R. Tolkien: Fantázia és erkölcs. Jubileumi tanulmánykötet*. Bp.: Magyar Tolkien Társaság, 2012
28. Mircea ELIADE 2019: *A szent és a profán*, Helikon, Budapest
29. *Prae*. 2003. 1. STEMLER Miklós 2003. *A világteremtés poétikája*, ELTE, Budapest
30. *Prae*. 2003. 1. STEMLER Miklós. *A világteremtés poétikája*, ELTE, Budapest
31. *Prae*. 2013. 55. VÁSÁRI Melinda: *Látencia, hangulat és atmoszféra. Az irodalmi szövegek érzéki dimenziója*, ELTE, Budapest
32. Quincey Vierling UPSHAW 2009. *Structural Polarities In J.R.R. Tolkien's The Lord of the Rings*, University of South Florida, Tampa
33. *Rubicon* 2017. évf. július-augusztus. NÉMETH István 2017. *Versailles. A diktált béke*.
34. *Rubicon* 2017. évf. július-augusztus. NÉMETH István 2017. *Versailles. A diktált béke*.
35. Wayne G. HAMMOND–Christina SCULL 2006. *The J.R.R. Tolkien Companion and Guide: I. Chronology*, HarperCollins, New York

36. WOOD, Ralph C. 2003: *The Gospel according to Tolkien*, Westminster John Knox Press, Louisville,

DIGITÁLIS ADATBÁZISBÓL ÉS A VILÁGHÁLÓRÓL ÁTVETT ANYAGOK

37. C. S. LEWIS 1940. *Doodle 1940: The Necessity of Chivalry*. Elérhető:

<https://www.youtube.com/watch?v=GBT9LasyC3E> (2020.03.25.)

38. Brandon Sanderson 2022, *Lecture #5: Worldbuilding Part One — Brandon Sanderson on Writing Science Fiction and Fantasy*. Elérhető:

https://www.youtube.com/watch?v=ATNvOk5rIJA&ab_channel=BrandonSanderson

(2022.05.08.)

39. Edward VAJDA 2012. *J.R.R. Tolkien's imaginary languages - by Edward Vajda, WWU Linguistics Program director*. Elérhető: <https://www.youtube.com/watch?v=5NKlrOvRX34>

(2020.04.16.)

40. *Encyclopaedia Britannica*, English literature, Hugh Alistair DAVIES, *The Modernist revolution*. Elérhető: <https://www.britannica.com/art/English-literature/The-Modernist-revolution>

(2020.03.13.)

41. *Encyclopaedia Britannica*, English literature, Hugh Alistair DAVIES, *The literature of World War I and the interwar period*. Elérhető: <https://www.britannica.com/art/English-literature/The-literature-of-World-War-I-and-the-interwar-period>

(2020.03.14.)

42. *Encyclopaedia Britannica*, English literature, Hugh Alistair DAVIES, *The literature of World War II*. Elérhető: <https://www.britannica.com/art/English-literature/The-literature-of-World-War-I-and-the-interwar-period#ref13018>

(2020.03.17.)

43. *Encyclopaedia Britannica*, English literature, Kathleen KUIPER, *Modernism*. Elérhető:

<https://www.britannica.com/art/Modernism-art> (2020. 03. 13.)

44. *Encyclopaedia Britannica*, English literature, Peter KEMP, *The literature after 1945*.

Elérhető: <https://www.britannica.com/art/English-literature/The-literature-of-World-War-II-1939-45#ref13020> (2020.03.18.)

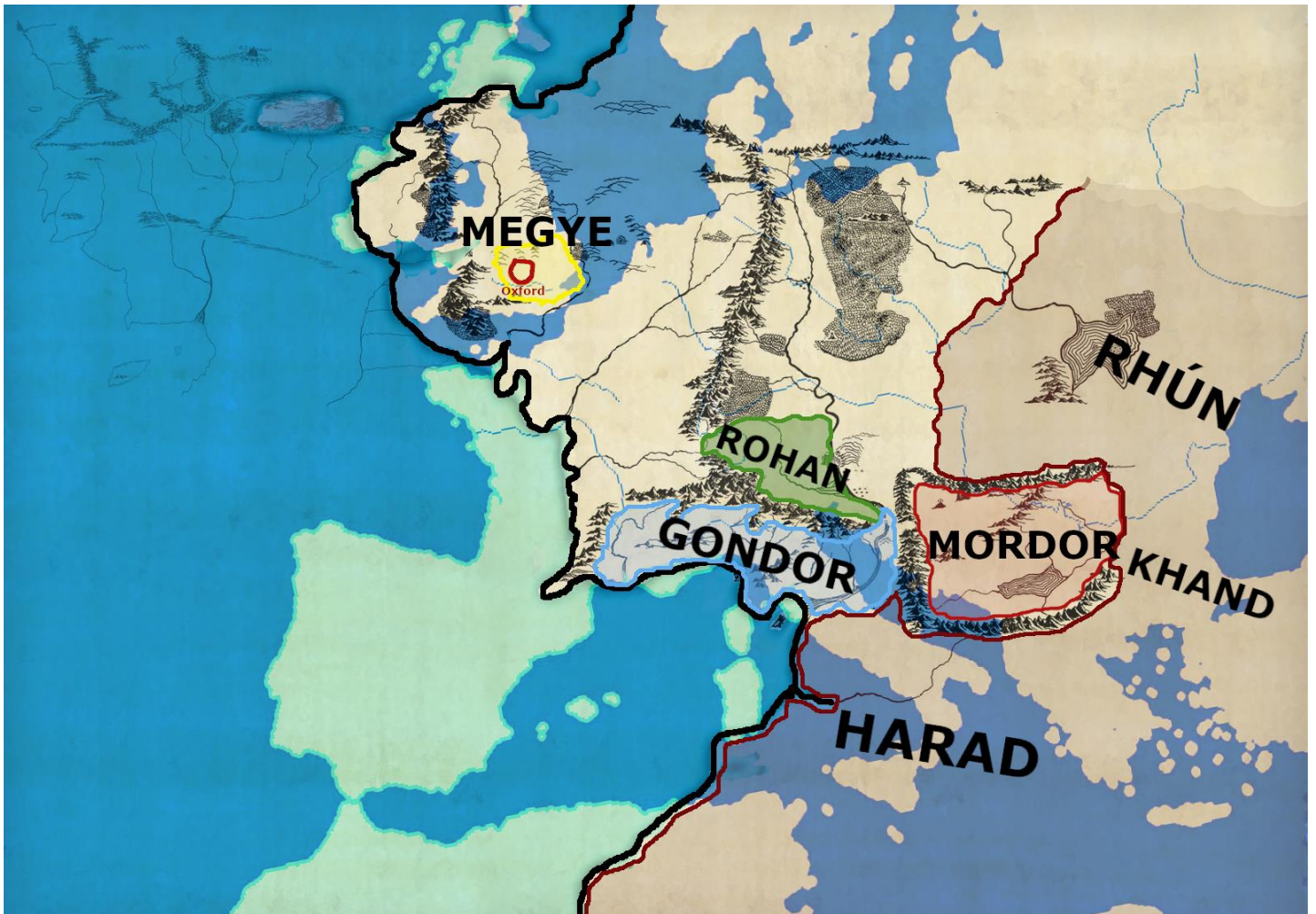
45. History With Hilbert 2018. *The Real History That Inspired Rohan - Lord of the Rings Inspiration*, Elérhető: <https://www.youtube.com/watch?v=vdVAMqjtvLs> (2020.04.23)

46. *Magyarkurir.hu*, BARANYAI Béla interjú Füzesy Tamással 2016: A múltban játszódik, de a jelenhez szól – Tolkien és a vallás, Elérhető: <https://www.magyarkurir.hu/hirek/a-multban-jatszodik-de-jelenhez-szol-tolkien-es-vallas> (2021.04.12.)
47. Multi Media Arts Limited, 2007. *The Real Middle Earth*, Elérhető: <https://www.youtube.com/watch?v=QvfY6O9lYnA> (2020. 04. 18)
48. Randall STEVENSON 2016. *Broken mirrors: the First World War and modernist literature*. Elérhető: <https://www.bl.uk/20th-century-literature/articles/broken-mirrors-the-first-world-war-and-modernist-literature> (2020.03.10.)
49. Randall STEVENSON 2016. *Broken mirrors: the First World War and modernist literature*. Elérhető: <https://www.bl.uk/20th-century-literature/articles/broken-mirrors-the-first-world-war-and-modernist-literature> (2020.03.10.)
50. *Tolkien.hu*, REINICKE Tamás 2007: A mitológiai hagyomány és forrásai - Tolkien és az északi mitológia. Elérhető: <https://www.tolkien.hu/tolkien/item/2207-a-mitologiai-hagyomany-es-forrasai-tolkien-es-az-eszaki-mitologia> (2021.04.24.)
51. *Tolkien.hu*, SELMECZI Szonja 2016: J.R.R. Tolkien életrajza. Elérhető: <https://www.tolkien.hu/tolkien/item/3096-j-r-r-tolkien-eletrajza> (2021.05.1.)
52. Ursula K. Le Guin 2014: Plausibility in Fantasy - to Alexei Mutovkin: An open letter. Elérhető: <http://www.ursulakleguinarchive.com/PlausibilityinFantasy.html> (2021.04.21)

MELLÉKLETEK

1. melléklet

Középfölde térképe Európára ráfedve

A térkép ennek az átszerkesztett mása: <https://lalaithmesp.blogspot.com/2016/03/a-map-of-europe-projected-on-middle.html> (2020.04.29.)

Ім'я користувача:
Моца Андрій Андрійович

ID перевірки:
1011136548

Дата перевірки:
10.05.2022 23:40:43 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
11.05.2022 19:07:19 EEST

ID користувача:
100006701

Назва документа: Kontros Ferenc_Magyar_Szakdolgozat_2022

Кількість сторінок: 65 Кількість слів: 20735 Кількість символів: 152268 Розмір файлу: 1.05 MB ID файлу: 1011033709

3.84% Схожість

Найбільша схожість: 0.81% з Інтернет-джерелом (<http://hektoo.hupont.hu>)

3.01% Джерела з Інтернету

69

Сторінка 67

0.82% Джерела з Бібліотеки

108

Сторінка 68

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0% Вилучень

Немає вилучених джерел